

Klient domova seniorů a jeho možnosti vzdělávání

Bc. Eva Šnoriková, DiS.

Diplomová práce
2015

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií

INSTITUT
MEZIOBOROVÝCH STUDIÍ BRNO

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Institut mezioborových studií Brno
akademický rok: 2011/2012

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Bc. Eva ŠNORIKOVÁ, DiS.**
Osobní číslo: **H118567**
Studijní program: **N 7507 Specializace v pedagogice**
Studijní obor: **Sociální pedagogika**

Téma práce: **Klient domova seniorů a jeho možnosti vzdělávání**

Zásady pro vypracování:

Zadané a zvolené téma bude zpracováno podle pokynů obsažených v materiálu IMS "Metodika psaní odborného textu a výzkum v sociálních vědách" (IMS 2009). Případně podle dalších materiálů, z nichž některé jsou obsaženy v literatuře připojené k tomuto studijnímu textu. Zejména bude dbáno na dodržování zásad publikační etiky a pravidel společenskovědního výzkumu. Průběžné výsledky práce budou pravidelně konzultovány s vedoucím diplomové práce.

S vědomím těchto zásad a pravidel a po konzultaci s vedoucím bude práce zaměřena:

- na možnosti vzdělávání seniorů (zájmové vzdělávání a vzdělávání v rámci gerontopedagogiky);
- na analýzu nabídky aktivit pro seniory v rámci vybraného zařízení (tj. domova pro seniory);
- na hledání odpovědi na otázku, do jaké míry lidé v seniorském věku motivuje k dalšímu vzdělávání.

Součástí práce bude sociologický výzkum zaměřený na možnosti vzdělávání, které mohou klienti domova pro seniory využít v rámci svého zařízení a bezprostřední blízkosti domova.

Rozsah diplomové práce:

Rozsah příloh:

Forma zpracování diplomové práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

Beneš, M. *Andragogika*. Praha: Eurolex Bohemia, 2003. ISBN 80-86432-23-8.

Langmeier, J., Krejčířová, D. *Vývojová psychologie*. Praha: Grada publishing, 1998. ISBN 80-7169-195-X.

Mühlpachr, P. *Gerontopedagogika*. Brno: MU, 2004. ISBN 80-210-3345-2.

Pacovský, V. *O stárnutí a stáří*. Praha: Avicenum, 1990. ISBN 80-201-0076-8.

Plamínek, J. *Vzdělávání dospělých*. Praha: Grada, 2010. ISBN 978-80-247-3235-0.

Šerák, M. *Zájmové vzdělávání dospělých*. Praha: Portál, 2009. ISBN

978-80-7367-551-6.

Vágnerová, M. *Vývojová psychologie. Dětství, dospělost, stáří*. Praha: Portál, 2000.

ISBN 80-7178-308-0.

Další literatura bude obsažena v Projektu diplomové práce a průběžně doplňována během práce na tomto textu.

Vedoucí diplomové práce: **prof. Ing. František Mazánek, CSc.**

Datum zadání diplomové práce: **30. listopadu 2011**

Termín odevzdání diplomové práce: **31. března 2013**

V Brně dne 30. listopadu 2011

prof. PhDr. Pavel Mühlpachr, Ph.D.
vedoucí ústavu

PhDr. Miloslav Jůzl, Ph.D.
vedoucí katedry

PROHLÁŠENÍ AUTORA DIPLOMOVÉ PRÁCE

Beru na vědomí, že

- odevzdáním diplomové práce souhlasím se zveřejněním své práce podle zákona č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, bez ohledu na výsledek obhajoby¹⁾;
- беру на ве́доміі, же дипломова́ пра́це буде уложена в електроні́ке пода́не в універзі́тнім інформаці́нім систе́мі доступна́ к преве́нці́внү на́гляднүти;
- na moji diplomovou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, zejm. § 35 odst. 3²⁾;
- podle § 60³⁾ odst. 1 autorského zákona má UJTB ve Zlíně právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla v rozsahu § 12 odst. 4 autorského zákona;
- podle § 60³⁾ odst. 2 a 3 mohu užit své dílo diplomovou práci nebo poskytnout licenci k jejímu využití jen s předchozím písemným souhlasem Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně, která je oprávněna v takovém případě ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které byly Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně na vytvoření díla vynaloženy (až do jejího skutečné výše);
- pokud bylo k vypracování diplomové práce využito softwaru poskytnutého Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně nebo jinými subjekty pouze ke studijním a výzkumným účelům (tj. k nekomerčnímu využití), nelze výsledky diplomové práce využít ke komerčním účelům.

EVA ŠKORIKOVÁ

Jméno, příjmení studenta

V Brně 24.9.2014

Šmilner

Podpis

1) zákon č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů / 47b Zveřejňování záverečných prací

(1) Vědecká nebo naučnická nebo jiná vědecká, diplomová, habilitační a rigorózní práce, u kterých proběhla obhajoba, včetně poznámků oponentů a výsledků obhajoby prostřednictvím daného kvalifikačního prací, kterou spravuje. Zkouška zveřejněním znamená vlastní předání v elektronické formě.

(2) Dílo, totiž diplomová, habilitační a rigorózní práce udevědání udevědání k obhajobě musí být již sepsané před pracovními dny předání v nápisu obhajoby zveřejnění k nahrazení vstupu v síťové učení vstupu prostřednictvím sítě školy nebo vstupu v síťové učení v síti pracovních vysokých škol, kde se má konat obhajoba práce. Každý si může ze zveřejnění práce pořizovat na své vlastní úpis, opis, nebo rozmnožení.

(3) Písemně se zveřejnění práce autor souhlasí se zveřejněním své práce podle tohoto zákona, bez ohledu na výsledek obhajoby.

2) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů / 35 odst. 3:

(3) Do práva autorského nebo souvisejícího školní nebo školní či vzdělávací zařízení, náleží-li nálež za účelem přímého nebo nepřímého využití školního nebo vzdělávacího zařízení, a výsledek nebo k vlastnímu účelu školy nebo studentem ke studijním školním nebo studijním povinnostem vyplývajících z jeho pracovního vztahu ke škole nebo školnímu či vzdělávacímu zařízení (škola dílo).

3) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů / 60 škola dílo.

(1) Škola nebo škola či vzdělávací zařízení mají za obvyklých podmínek právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla (§ 12 odst. 3). Dá se-li autor takového díla udevědání bez výslovného důvodu, mohou se tyto osoby domáhat náhrady obyčejného projevu jeho vůle a souhlasu. Ustanovení § 35 odst. 3 zůstává nedotčeno.

(2) Nesmí-li svedněno jinak, může autor školního díla své dílo udevědání poskytnout právu licenční, nesmí-li to v rozporu s oprávněnými zájmy školy nebo školnímu či vzdělávacímu zařízení.

(3) Škola nebo škola či vzdělávací zařízení jsou oprávněny požadovat, aby jim autor školního díla a výsledky jeho činnosti v souvislosti s udevědáním díla poskytl informace podle odstavce 2 přiměřeně přiměřeně na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložil, a to pokud náklady až do jejich skutečné výše přiměřeně k jejímu účelu zveřejnění školou nebo školnímu či vzdělávacímu zařízení v síti školního díla podle odstavce 1.

ABSTRAKT

Práce se zabývá klientem v domově pro seniory a jeho možnostmi vzdělávání. Práce je rozdělena na teoretickou a praktickou část.

V teoretické části je popsáno stárnutí a stáří jako součást života jedince. Popisuje legislativní rámec a také systém sociálních služeb. Dále se práce zabývá vzděláváním seniorů a možnostmi jejich vzdělávání. Praktická část je zaměřena na zjištění zájmu obyvatel domova pro seniory se vzdělávat.

Klíčová slova:

Stáří, stárnutí, senior, sociální služby, domov pro seniory, vzdělávání seniorů

ABSTRACT

The thesis deals with client of retirement home and his possibilities of education. The work is divided into theoretical and practical part.

The theoretical part deals with old age and aging like a part of human life. It describes legislative framework and concept of social services too. Further it deals with education of seniors and their possibilities of education. The practical part is concentrated on finding out interests of inhabitants of retirement home in education.

Keywords:

Old age, aging, senior, social services, retirement home, education of seniors.

Poděkování

Děkuji panu prof. Ing. Františku Mazánkovi, CSc. za odborné vedení a metodickou pomoc, kterou mi poskytl při zpracování mé diplomové práce a které si nesmírně vážím.

Prohlašuji, že odevzdaná verze diplomové práce a verze elektronická nahraná do IS/STAG jsou totožné.

OBSAH

ÚVOD.....	8
I TEORETICKÁ ČÁST.....	9
1 STÁRNUTÍ A STÁŘÍ JAKO PŘIROZENÁ SOUČÁST ŽIVOTA	10
1.1 PERIODIZACE STÁŘÍ.....	10
1.2 ZMĚNY VE STÁŘÍ	13
1.3 ADAPTACE A PŘÍPRAVA NA STÁŘÍ.....	15
1.4 POTŘEBY SENIORŮ	18
1.5 DÍLČÍ ZÁVĚR	20
2 LEGISLATIVNÍ VYMEZENÍ SOCIÁLNÍCH SLUŽEB.....	21
2.1 PŘÍSPĚVEK NA PÉČI.....	22
2.2 REGISTRACE POSKYTOVATELŮ SOCIÁLNÍCH SLUŽEB A INSPEKCE	25
2.3 OKRUH PRACOVNÍKŮ VYKONÁVAJÍCÍCH V SOCIÁLNÍCH SLUŽBÁCH ODBORNOU ČINNOST	27
2.4 DÍLČÍ ZÁVĚR	28
3 SOCIÁLNÍ SLUŽBY	30
3.1 ZAŘÍZENÍ SOCIÁLNÍCH SLUŽEB A JEJICH KATEGORIZACE	30
3.2 DOMOV PRO SENIORY	33
3.3 DÍLČÍ ZÁVĚR	34
4 VZDĚLÁVÁNÍ SENIORŮ	36
4.1 GERONTAGOGIKA.....	36
4.2 FUNKCE A VÝZNAM VZDĚLÁVÁNÍ SENIORŮ	38
4.3 MOŽNOSTI VZDĚLÁVÁNÍ PRO SENIORY	40
4.4 DÍLČÍ ZÁVĚR	43
II PRAKTICKÁ ČÁST	44
5 ÚVOD DO VÝZKUMU, CHARAKTERISTIKA A JEHO CÍLE.....	45
6 ANALÝZA ZÍSKANÝCH DAT.....	54
6.1 SENIOR A EXTERNÍ MOŽNOSTI JEHO VZDĚLÁVÁNÍ	56
6.2 SENIOR A INTERNÍ MOŽNOSTI JEHO VZDĚLÁVÁNÍ	63
6.3 PREZENTACE VÝSLEDKŮ	65
6.4 DISKUZE.....	71
6.5 ZÁVĚR VÝZKUMU	74
ZÁVĚR	77
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY.....	78
SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK.....	83
SEZNAM GRAFŮ	84
SEZNAM TABULEK.....	85
SEZNAM PŘÍLOH.....	86

ÚVOD

Většina lidí v mém okolí, kterým se blíží doba ukončení ekonomické aktivity, se nemohou dočkat, až budou v penzi. Mají spoustu energie a plnou hlavu plánů, co všechno by chtěli stihnout. Během let, kdy vychovávali děti a chodili do zaměstnání, jim nezbývalo mnoho času, který by rádi strávili pěstováním různých koníčků, absolvováním vzdělávacích aktivit či návštěvami kulturních akcí. A oni se nyní těší, až budou mít konečně dostatek volného času, který by strávili věnováním se oblíbeným a dosud odkládaným činnostem.

Zatím neberou v úvahu, že jejich zdravotní stav se může změnit. Změnit do té míry, že budou nuceni odejít ze svého přirozeného prostředí do pobytového zařízení sociálních služeb. V zařízení jim bude poskytována komplexní péče. Bude o ně postaráno po všech stránkách. I zde budou mít mnoho volného času, který je potřeba něčím zaplnit. Jak senioři s volným časem naloží? Budou využívat vzdělávacích aktivit, které jim zařízení nabízí nebo se budou věnovat svým koníčkům?

Pro svou diplomovou práci jsem si zvolila téma „Klient domova seniorů a jeho možnosti vzdělávání“. Toto téma jsem si vybrala z toho důvodu, že pracuji již několik let v Domově seniorů Břeclav na pozici sociální pracovníce. Mám zájem zjistit, zda obyvatelé zařízení využívají možnosti účastnit se vzdělávacích aktivit nejen v rámci Domova seniorů Břeclav, ale také přímo ve městě Břeclav.

Diplomová práce je rozdělena do dvou částí. Teoretická část je úvodem do problematiky stárnutí a stáří. Druhá kapitola nabízí seznámení se s legislativou, kterou je celý systém fungování sociálních služeb upraven. Další kapitola je věnována sociálním službám, jejich charakteristice a členění. Poslední stránky teoretické části pojednávají o vzdělávání seniorů. Je zde popsán význam a funkce seniorské edukace.

Praktická část mé diplomové práce obsahuje výzkum, který byl prováděn v Domově seniorů Břeclav za využití kvantitativní metodologie. Jako nástroj sběru dat byl použit dotazník.

V rámci vypracování diplomové práce jsem měla možnost seznámit se se změnami, které stáří jako poslední vývojovou etapu provází. Nastudovala jsem legislativu, která se týká fungování sociálních služeb, a získala jsem informace o možnostech vzdělávání seniorů nejen v rovině teoretické. Zmapovala jsem situaci ohledně vzdělávacích aktivit pro seniory ve městě Břeclav, ale také aktivit, které pořádá Domov seniorů Břeclav. Zjistila jsem, že břeclavští senioři mají mnoho příležitostí navštěvovat vzdělávací aktivity. Využívají je?

I. TEORETICKÁ ČÁST

1 STÁRNUTÍ A STÁŘÍ JAKO PŘIROZENÁ SOUČÁST ŽIVOTA

Termínem stáří bývá ve společnosti označována poslední fáze ontogenetického vývoje člověka. Jedná se o přirozenou součást lidského života.

Pro tuto životní etapu je charakteristický pozvolný involuční úpadek, který se týká jak tělesných, tak i duševních funkcí. „Nehezské slovo chátrání vyjadřuje fakt, který si pro jeho plíživost ani v pokročilém věku člověk často neuvědomuje, ale je po šedesátce nevyhnutelný.“ (Příhoda, 1974, str. 291)

Hrozenská a Dvořáčková (2013) uvádějí, že „stárnutí je specificky biologický proces, který je charakterizován tím, že je dlouhodobě nakódovaný, nezvratný, neopakuje se, jeho povaha je různá a zanechává trvalé stopy.“ (Hrozenská, Dvořáčková, 2013, str. 30)

Ať člověk chce či nechce, proces stárnutí se týká každého z nás. Nastupující změny mají individuální charakter. Nikdo nestárne stejným způsobem a stejně rychle jako ten druhý. Změny jsou totiž do velké míry ovlivňovány a podmiňovány podle Matouše (2002) tzv. rizikovými faktory. Na jednu stranu se lze setkat s faktory, které jsou člověku geneticky dány a jsou na lidské vůli nezávislé (např. věk). Potom existují i faktory, které může jedinec ovlivňovat. Mezi tyto faktory patří vše, co souvisí se životním stylem (např. kouření).

Pacovský (1990) konstatuje, že způsob našeho dosavadního životního stylu se odrazí na zdravotním stavu v pozdějších vývojových etapách. Také Rheinwaldová (1999) shodně upozorňuje na „skutečnost, že s přibývajícím věkem nám přibývá nemocí, není nevyhnutelný úděl stáří, ale výsledek našeho života a životního stylu.“ (Rheinwaldová, 1999, str. 8)

1.1 Periodizace stáří

Ve společnosti asi nejběžnější způsob členění stáří uvádí Příhoda (1974) ve své knize Ontogeneze lidské psychiky. Ve shodě se Světovou zdravotnickou organizací dělí stáří, jako relativně dlouhé časové období, do tří patnáctiletých period:

- 60 – 74 senescence, počínající, časné stáří;
- 75 – 89 kmetství, senium, vlastní stáří;
- 90 a více let patriarchium, dlouhověkost.

Současná periodizace stáří podle Petřkové a Čornaničové (2004):

- 60 – 74 let rané stáří, starší věk (jednotlivec je označován jako starší člověk);
- 75 – 89 let vlastní stáří (jednotlivec je označován jako starý člověk);
- 90 a více let dlouhověkost (hovoříme o velmi starých lidech).

Nakonečný (1993) rozlišuje u vývojové etapy stáří pouze 2 podobdobí. Popisuje stáří počáteční, které je u osob datováno do 75 let jejich věku a poté stáří pokročilé, tj. osoby nad 75 let věku.

Také Vágnerová (2000) dělí stáří obdobně:

- období raného stáří: 60 – 75 let;
- období pravého stáří: 75 a více let.

K problematice věkového vymezení jednotlivých etap uvádí J. Kuric (1986) v knize Ontogenetická psychologie následující: „V odborné literatuře se můžeme setkat s odlišným ohraničením jednotlivých věkových období. Není to otázka přesnosti nebo nepřesnosti, ale spíše rozdílnosti kritérií (biologických, psychologických, společenských), na základě nichž byly stanoveny „kritické“ body životního cyklu.“ (Kuric, 1986, str. 254)

Světová zdravotnická organizace stanovila v 60. letech 20. století dolní věkovou hranici stáří a tím je 60 let. (Mühlpachr, 2004) Tato hranice je vlivem prodlužující se délky lidského života neustále posouvána. V současné době je za počátek stáří považován věk 65 let. (Šerák, 2009)

Pacovský (1990) považuje za starého člověka (geronta) osobu, která dosáhla 75 let věku.

Z výše uvedeného vyplývá, že ve společnosti je k periodizaci vývojových etap využíváno kalendářního věku. Toto *chronologické stáří* člověka je dáno jeho skutečným věkem, tedy dobou, která je počítána ode dne narození jedince.

Oproti tomu *biologické stáří* se podle data v kalendáři neodvíjí. Podle Mühlpachra (2004) je tímto termínem definována „konkrétní míra involučních změn, obvykle těsně propoje-

ných se změnami způsobenými těmi chorobami, které se vyskytují s vysokou frekvencí převážně ve vyšším věku.“ (Mühlpachr, 2004, str. 19)

Sociální stáří se týká změn sociální role a potřeb člověka, jeho životního stylu i ekonomického zajištění. Mühlpachr (2004) uvádí, že je to „období, které je vymezené kombinací několika sociálních změn či splněním určitého kritéria – nejčastěji penzionování, resp. dosažení věku, v němž vzniká nárok na odchod do starobního důchodu.“ (Mühlpachr, 2004, str. 19)

V odborné literatuře se lze setkat s variantou členění, která se nazývá sociální periodizace lidského života. Ta rozděluje lidský život do tzv. věků. Mühlpachr (2004) právě v souvislosti se sociálním stářím dělení do níže uvedených 3 období, věků, přibližuje ve své knize Gerontopedagogika.

- První věk - věk předproduktivní zahrnuje období dětství a mládí (vyznačuje se vývojem, vzděláváním a následnou profesní přípravou).
- Druhý věk - věk produktivní zahrnuje období dospělosti (produktivita biologická i ekonomicko-sociální)
- Třetí věk - věk postproduktivní zahrnuje období stáří (typická je dle Šeráka (2009) nezávislost a aktivita).

Někdy bývá uváděn i tzv. čtvrtý věk, což je termín označující fázi závislosti starého člověka na druhých lidech při zabezpečování základních potřeb.

Erik Erikson vypracoval teorii osmi etap lidského života jako vývojových stádií člověka. Vycházel z toho, že osobnost se v průběhu svého vývoje rozvíjí. Podstatou vývoje je zvládnutí psychosociálního konfliktu, který je typický pro každé období života. Po úspěšném zvládnutí tohoto konfliktu si člověk osvojuje určitou ctnost. V rámci této teorie je stáří chápáno jako stádium integrity ega proti zoufalství a strachu ze smrti.

Doňková a Novotný (2009) uvádí, že „úkolem člověka dosáhnout opravdové vnitřní integrity. Ta se projevuje tím, že se člověk může ohlédnout za svým životem s pocitem dobře vykonaného díla a osobního naplnění. Jedná se tedy o přijetí vlastní životní historie a svých činů jako něčeho, co muselo být a nemohlo být jinak.“ (Doňková, Novotný, 2009, str. 28)

Po úspěšném zvládnutí tohoto posledního konfliktu si člověk osvojuje jako ctnost moudrost.

1.2 Změny ve stáří

Každý lidský jedinec si žije a prožívá vlastní život podle sebe. Dalo by se říct, co lidský život – to originál. Ale s přibývajícimi léty také přibývá životních mezníků a změn, které dosud individuální lidské životy navzájem propojují. Tyto změny se mohou odehrávat ve třech oblastech – v oblasti tělesné, psychické a sociální. A jsou charakteristické pro vývojovou etapu stáří. (Venglářová, 2007)

Tab. 1 Změny ve stáří

Tělesné změny	Psychické změny	Sociální změny
<ul style="list-style-type: none"> • změna vzhledu • úbytek svalové hmoty • změny termoregulace • změny činnosti smyslů • degenerativní změny kloubů • změny trávicího systému • změny vylučování moči • změny sexuální aktivity 	<ul style="list-style-type: none"> • zhoršení paměti • obtížnější osvojování nového • nedůvěřivost • snížená sebedůvěra • sugestibilita • emoční labilita • změny vnímání • zhoršení úsudku 	<ul style="list-style-type: none"> • odchod do penze • změna životního stylu • stěhování • ztráty blízkých osob • osamělost • finanční obtíže

Zdroj: Venglářová M., 2007, str. 12

Změny v oblasti tělesné jsou pro okolí asi nejviditelnější. S přibývajícimi léty totiž dochází ke změně zevnějšku. Vrásky v obličejí se prohlubují, přibývají šedivé vlasy a u osob mužského pohlaví je také patrnější zvyšující se pleš. Kůže ztrácí pružnost, objevují se pigmentové skvrny. Také postava člověka se mění. Dochází k poklesu tělesné hmotnosti a tělesné výšky, k úbytku svalové hmoty a svalové síly. Klesá rychlost, hbitost a pružnost pohybů. S tím je spojeno riziko pádu. Křivohlavý (2002) upozorňuje také na potíže při cílených pohybech, jako je strefování nití do ucha jehly.

Změny se projevují také v oblasti termoregulace, neboť se objevují potíže s udržováním tělesné teploty (tzv. zimomřivost starých lidí). Klesá také schopnost adaptace výraznějším změnám teploty.

Dochází k poklesu vnímání smyslovými orgány, mezi které patří zrak, sluch, chuť, čich a hmat. V případě hmatu se snižuje citlivost na podněty. Je zapotřebí silnějšího stimulu, aby senior na podnět zareagoval. U zrakového vnímání se podle Kurice (1986) snižuje zraková

ostrost, klesá zraková akomodace a dochází také ke změnám ve vnímání barev (snižuje se schopnost vnímání červené a modré barvy). Mění se i kvalita sluchového vnímání, protože člověk přestává dobře slyšet vysoké tóny. Také v oblasti vnímání chuťových podnětů dochází ke snížení schopnosti vnímat sladkou a slanou chuť. Čich je zdá se postižen změnami nejméně.

Trávící a vylučovací systém je další oblastí, která je involučními procesy postižena. Vlivem úbytku svalové síly dochází ke zpomalení peristaltických pohybů střev, což způsobuje zácpu. I svěrače močového měchýře jsou ovlivněny slábnoucí svalovou silou. To se projevuje zase močovou inkontinencí.

Sexuální aktivita s přibývajícím věkem klesá. U žen již v předcházejícím vývojovém období dochází ke klimakteriu a k menopauze, u osob mužského pohlaví se objevuje snižování potence, zbytnění prostaty. Mění se také chápání potřeby intimity. Podle Vágnerové (2000) již tuto potřebu nenaplnuje milenecký vztah, ale spíše prožitek citové blízkosti a souznění.

V oblasti psychických změn patří k nejběžnějším projevům stárnutí poruchy paměti. „Ve stáří dochází k celkovému útlumu a zpomalení všech paměťových procesů: ukládání i vybavování. Zhoršuje se zpracování a uchování nových informací.“ (Vágnerová, 2000, str. 452)

Snížená sebedůvěra je dalším charakteristickým projevem stáří. Zdrojem tohoto pocitu může být změna zevnějšku spojená s používáním kompenzační pomůcky, změna sociálního statusu v návaznosti na odchod do důchodu, ale příčinou může být také uvědomění si úbytku vlastních kompetencí. (Vágnerová, 2000)

Staří lidé se projevují jako citově labilnější a hůře ovládají své emoční projevy. Mají sklon k úzkostem a depresím. Jsou také emočně lehce ovlivnitelní.

V sociální oblasti se v tomto vývojovém období odehrává velmi mnoho změn. Jednou z nejdůležitějších je odchod do důchodu. Na tento životní mezník je nutné se dopředu připravovat. Neboť s touto změnou ekonomické aktivity souvisí jednak možné finanční obtíže, ale také náhlá existence většího množství volného času.

Další neméně důležitou událostí v životě seniora je ovdovění. Ztráta životního partnera představuje velkou změnu v životě každého člověka. Starší lidé snášejí smrt partnera hůře. Ztráta celoživotního partnera ovlivňuje i další oblasti života. Dochází ke zvýšení pocitu

ohrožení, pocitu osamělosti, běžná je také ztráta životního smyslu. V neposlední řadě se to promítá také do ekonomické situace. (Vágnerová, 2000)

1.3 Adaptace a příprava na stáří

Stáří jako vývojová etapa s sebou přináší mnoho změn. Jsou to změny, které postihují člověka v oblasti tělesné, psychické i sociální. Některé přichází pozvolna, vstup jiných však znamená v lidském životě prudkou změnu. Tolik obávaným sociálním mezníkem v životě člověka bývá často označován odchod do důchodu. S tím je spjatá i náhlá existence většího množství volného času, popř. finanční obtíže.

V této souvislosti Kuric (2001) uvádí: „Dosud stálý způsob života se odchodem do důchodu mění, což je prožíváno různě, ale většinou nepříjemně. Smysluplný stereotyp se boří, každodenní práci nahrazuje nečinnost, poznání skutečnosti, že člověk je nahraditelný a nepotřebný, zbytečný a dokonce nepohodlný pro okolí i pro nejbližší. Dosavadní, dlouhá léta – ba desetiletí – neměnný styl života mívá tímto zlomem za následek silné traumatické zážitky – až naprosté psychické zhroucení osobnosti.“ (Kuric, 2001, str. 154)

Právě proto je potřeba se na toto období pečlivě připravovat. Ona příprava na stáří bývá často označována za celoživotní úkol. Při promýšlení plánů je nutné se reálně dívat dopředu. Je totiž velmi důležité si uvědomit, že vývoj člověka v poslední fázi ontogeneze má involuční charakter.

Přípravu na stáří lze dle Pacovského (1990) rozdělit do tří etap:

- dlouhodobá,
- středně dlouhá,
- krátkodobá.

V rámci dlouhodobé přípravy na stáří by se mělo začít působit na děti již v jejich útlém věku. A to nejen prostřednictvím vzdělávacích institucí, ale také rodiny.

„Je třeba ovlivňovat ty stránky způsobu života, které později velmi ovlivňují stáří.“ (Pacovský, 1990, str. 55)

V tomto ohledu bývá kladen důraz na výchovu k harmonickému a smysluplnému životu, k rozvoji vzdělání i osobních zájmů každého jedince. Nesmí se opomíjet učit děti úctě ke starým lidem.

„Záleží na rodičích a jejich přístupu k vlastním rodičům, Příklad chování, který dávají svým dětem, poskytuje model jednání, jaký od nich mohou sami ve stáří očekávat.“ (Štilec, 2004, str. 14)

Ve vyšším produkčním věku, tedy kolem 45. roku života, by měl každý jedinec začít se středně dlouhou přípravou na stáří. Je namístě se začít zabývat otázkami, které jsou spojeny se zdravým životním stylem (aktivní odpočinek a dostatek pohybu, racionální výživa, eliminace kouření, alkoholu či užívání jiných návykových látek). Člověk by se měl také zaměřit na oblast svého volného času. Je vhodné začít pěstovat a dále rozvíjet své koníčky a zájmy, kterými by mohl člověk zaplnit volné chvíle i po ukončení ekonomické aktivity. Také vytvoření, obnovení a hlavně udržování sociálních kontaktů (s přáteli a kamarády) mimo místo svého pracovního působení může v budoucnu pomoci neztratit kontakt s okolním prostředím.

Poslední etapou je krátkodobá příprava na stáří, které je zapotřebí se začít věnovat alespoň 3 roky před plánovaným odchodem do důchodu. Ukončení ekonomicky aktivního života a následné penzionování jsou označovány jako velmi závažné životní události. Mají dopad nejen na psychiku, ale také na celkovou životní situaci jedince. Pacovský (1990) proto hovoří o tzv. důchodové krizi nebo penzijním kolapsu.

Člověk by se měl v rámci této přípravy zabývat čistě praktickými opatřeními. Popřemýšlet, zda je jeho domov vhodný k bydlení ve stáří. Orientovat se hlavně na bezpečnost a bezbariérovost prostředí (výťah v domě, v bytě odstranit prahy, v koupelně vyměnit vanu za sprchový kout a nainstalovat madla, vyvarovat se kluzkých ploch na podlaze). I vybavení bytu je potřeba obměnit – koupit nové elektrospotřebiče nebo také vyměnit vysoké skříně spíše za nižší komody. Zvážit, zda není stávající byt pro dva lidi v seniorském věku příliš velký. Všechny tyto změny jsou poměrně finančně nákladné, proto není dobré rozhodnutí o případné rekonstrukci či výměně bytu za menší příliš odkládat. To vše by se mělo odehrávat v době před odchodem do důchodu, kdy mají k dispozici větší finanční prostředky, ale také dostatek síly.

Hrozenská a Dvořáčková (2013) upozorňují, že „odchod do důchodu bývá často spojený s poklesem příjmu, I když se může zdát, že penzista nemá takové reálné náklady jako člo-

věk v produktivním věku, je důležité podotknout, že náklady na živobytí se stále zvyšují a nejednou způsobují starším lidem problémy.“ (Hrozenská, Dvořáčková, 2013, str. 44)

Nesmí se zapomínat na udržování kontaktů jak ve společenské, tak v přátelské rovině. Dál pokračovat v pěstování koníčků, tvořivých zájmových činností a různých zálib, zajímat se o vhodné společenské a veřejnospolečenské aktivity. (Kuric, 2001)

Reakce lidí na odchod do penze jsou rozličné. Stejně tak, jako jsou rozdílní sami lidé. Je to podmíněno mnoha faktory. Nejdůležitější z těchto faktorů je osobnost člověka v kontinuitě celého jeho dosavadního života. Do způsobu adaptace na stáří se promítá i životní filosofie, osobní hodnoty a zkušenosti jedince, ale také životní podmínky. (Pacovský, 1990)

„Ke spokojenému stárnutí vede celá řada cest, všechny však v zásadě předpokládají smíření se s omezeními a se snižováním zodpovědnosti bez smutného pocitu ztráty.“ (Stuart – Hamilton, 1999, str. 159)

Proto je velmi důležité, zda a jakým způsobem se jednotlivci na příchod stáří s předstihem připraví a jaké v tomto ohledu volí strategie.

Langmeier, Krejčířová (1998) uvádí pět typů, respektive strategií, jak se lidé vyrovnávají s vlastním stářím.

- Konstruktivní strategie. Představuje optimální strategii.
„Smířili se s faktem stáří i s tím, že odešli do důchodu s přesvědčením, že dokáží přiměřeně předvídat, zvládat a snášet možné, ve stáří přicházející starosti, útrapy a zklamání.“ (Farková, 2009, str. 123) Jedinci mají stále radost ze života, jsou nadále aktivní – rozvíjí své zájmy, udržují citové kontakty se svými blízkými a navazují vztahy nové. Jsou přizpůsobiví, tolerantní a spokojeni s vlastním životem.
- Strategie závislosti. Podle Haškovcové (2010) je tato strategie mezi lidmi poměrně oblíbená. Jedinci, kteří se uchylují k tomuto modelu jednání, se dají charakterizovat jako lidé nesoběstační, závislí na pomoci druhých ve svém okolí. Přesouvají na ně veškeré povinnosti i odpovědnost. Nejsou a nebyli ctižádostiví, proto odchod do penze je nijak zvlášť nezasáhl. Typická je také pasivita. Tito lidé nechtějí navazovat nové kontakty, ale ani nevyhledávají nové činnosti a aktivity. Mají rádi své pohodlí, považují stáří za čas odpočinku, a proto se raději uchylují do soukromí.
- Strategie obranná. Tuto strategii volí profesionálně úspěšné osoby, dalo by se říci workoholici, jejichž jediným smyslem života je práce. Osoby odmítají přijmout ja-

ko skutečnost fakt, že stárnou. Byli po celý svůj ekonomický aktivní život nezávislí, soběstační, plní síly a elánu, a proto se nyní brání. Brání se odejít do důchodu, bojí se totiž závislosti. Z tohoto důvodu neustále vyhledávají nějakou činnost. Chtějí zahnat svůj vlastní strach, strach ze stárnutí. „Často odmítají pomoc, jen aby dokázali, že nejsou závislí na druhých, že pomoc nepotřebují, že vlastně nejsou staří.“ (Pacovský, 1990, str. 42)

- Strategie hostility. Staří lidé za své nezdary obviňují své okolí, popř. je připisují jiným faktorům než vlastní osobě. Dají se charakterizovat jako osoby agresivní, nepřátelské, podezřívavé. Jejich jedinou zálibou je si neustále na všechny a na vše stěžovat. Zvláště nepřátelský postoj zaujímají vůči mladým lidem, neboť jim závidí. Kvůli neustálým interpersonálním konfliktům, které přetrvávají již z předchozích vývojových období, žijí velmi osamělým životem.
- Strategie sebenenávisť. Lidé tohoto typu obrazejí svou nenávist vůči vlastní osobě. Na svůj prožitý život se dívají s opovržením. Jsou kritičtí, pesimističtí až depresivní. Smrt berou jako vysvobození. Trápí je osamělost, ale společnost druhých lidí nevyhledávají. Nemají žádné koníčky.

Z výše uvedeného vyplývá, že způsob adaptace hodně závisí na typu a charakteru osobnosti, který se vyhraňuje ne v tomto posledním vývojovém období, ale již ve fázích předcházejících.

Téma této podkapitoly by se dalo shrnout slovy Pacovského (1990): „Jak kdo žil, takové si zaslouží stáří. Každý člověk je odpovědný za své stáří.“ (Pacovský, 1990, str. 55)

1.4 Potřeby seniorů

Pro každou lidskou bytost na jakémkoliv stupni jejího vývojového období platí, že potřebuje zabezpečovat základní životní potřeby. Potřeby, které si po většinu života dokáže zajistit sám. Avšak s přibývajícím věkem se stává senior více či méně odkázán na péči druhé osoby. Hrozenská a Dvořáčková (2013) uvádějí, že „potřeba péče není primárně spojena s věkem (ten sám o sobě není důvodem potřeby zvýšené péče), ale je spojen s poklesem funkčních schopností a soběstačnosti, které omezují člověka v jeho schopnosti uspokojovat své každodenní potřeby.“ (Hrozenská, Dvořáčková, 2013, str. 119)

Potřeba je ve Slovníku sociální péče charakterizována jako motiv k jednání. Neuspokojení potřeb vede k deprivaci, ke strádání. (Matoušek, 2003, str. 157)

Pichaud a Thareauová (1998) nerozumí potřebou „pouze něco, co člověku chybí, ale také a hlavně to, k čemu skrze ni směřuje.“ (Pichaud, Thareauová, 1998, str.36)

Základní lidské potřeby rozdělil americký psycholog A. H. Maslow podle jejich vývojové závislosti. Tato teorie potřeb se dá zakreslit do pomyslného tvaru pyramidy, která se skládá z pěti stupňů. Vychází přitom z předpokladu, že nejprve se musí uspokojit potřeby na vývojově nižším stupni a teprve poté mohou být uspokojovány potřeby, které jsou hierarchicky umístěny na stupni vyšším. (Vágnerová, 2005)

Mezi základní potřeby patří potřeby fyziologické, které tvoří základnu oné pomyslné pyramidy. Fyziologické potřeby jsou velmi důležité, proto na jejich uspokojení je vynaloženo nejvíce času. K těmto potřebám je řazeno dýchání, spánek, hygiena, jídlo a pití, ale také správná teplota, pohyb.

Na druhém stupni pomyslné pyramidy se vyskytuje pocit bezpečí. Pociť bezpečí je pro každého člověka velmi důležitý, i když je jeho vnímání velmi subjektivní. Každý si pod pojmem bezpečí představuje něco jiného. „Dá se říci, že potřeba citové jistoty a bezpečí u starých lidí roste v závislosti na úbytku tělesných a psychických sil.“ (Šnoriková, 2011, str. 19)

Sociální, vztahové potřeby se nacházejí na dalších stupních hierarchie potřeb Maslowovy pyramidy. Vágnerová (2005) sem přiřazuje potřebu lásky a sounáležitosti či potřebou uznání, úcty a sebeúcty. Všechny tyto potřeby vyplývají ze vzájemných lidských interakcí. Člověk chce být milován a lásku sám dávat, touží být součástí nějaké větší či menší sociální skupiny. Má potřebu být prospěšný a užitečný. Tímto způsobem je potvrzována jeho hodnota, od které se odvíjí také obraz vlastního hodnocení. A v závislosti na tom se utváří jeho sebeúcta.

Na vrcholku pyramidy můžeme nalézt potřebu seberealizace. Projevuje se touhou nalézt smysl vlastního života. „Potřeba seberealizace bývá snížena, někdy je uspokojována vzpomínkami na minulost, na dřívější úspěchy. Pro staré lidi má velký význam zachování sebeúcty, respekt a ohledy na jejich vlastní přání.“ (Vágnerová, 2005, str. 195)

1.5 Dílčí závěr

Skutečnost, že s přibývajícím věkem se zmenšuje počet osob bez nemoci, je všeobecně známá. S přihlédnutím k faktu, že lidé v postproduktivním věku tvoří v české populaci čím dál početnější skupinu obyvatelstva, se nelze divit, že jsou to právě senioři, kteří plní stále častěji čekárny ordinací praktických či specializovaných lékařů. Stále větší procento seniorské populace totiž trápí mnohá chronická onemocnění a výjimkou není ani polymorbidita, tj. stav, kdy se u jednoho seniora současně objevuje několik onemocnění. (Ort, 2004)

Vlivem výše uvedených zdravotních problémů se senior mnohdy dostává do situace, kdy pro pokles funkčních schopností, soběstačnosti či pro svůj vysoký věk již není schopen si zabezpečit své základní životní potřeby. V této chvíli by měla přijít pomoc rodiny. Svobodová (2013) uvádí, že „v české společnosti se model poskytování péče nesoběstačným členům rodiny opírá o tradiční pojetí, které předpokládá, že za zajištění potřeb těchto osob je primárně odpovědná rodina, přičemž formální, resp. státní služby bývají využívány až v situaci, kde neformální poskytovatelé chybí či péči nezvládají.“ (Svobodová in Hrozen-
ská, 2013, str. 60)

2 LEGISLATIVNÍ VYMEZENÍ SOCIÁLNÍCH SLUŽEB

Neformální péči, tj. péči rodiny, nahrazuje či doplňuje široká nabídka formálních poskytovatelů sociálních služeb, ať už terénních či pobytových. Tyto služby již nejsou zřizovány jen státem (obcemi a kraji), ale v současné době patří mezi významné poskytovatele sociálních služeb také fyzické osoby či nestátní neziskové organizace. Ačkoliv jsou poskytovatelé různí, obsah jejich činnosti se řídí stejným právním předpisem. Činnost sociálních služeb je upravena zákonem o sociálních službách a také prováděcí vyhláškou č. 505/2006 Sb., které také stanovují podmínky poskytování pomoci a podpory fyzickým osobám v nepříznivé sociální situaci.

Zákon o sociálních službách vstoupil v platnost dne 1. 1. 2007 a byl vydán ve Sbírce zákonů pod číslem 108/2006 Sb. Zákon byl již několikrát novelizován. Je členěn do 11 částí.

První část zákona se zabývá úvodními ustanoveními, mezi která patří předmět úpravy, základní zásady a vymezení některých pojmů, také okruh oprávněných osob, působnost v oblasti sociálních služeb a poskytovatelé sociálních služeb.

Příspěvku na péči je věnována část druhá. Vymezuje podmínky nároku na příspěvek na péči, výši tohoto příspěvku a jeho zvyšování, výplatu příspěvku na péči. Definuje také povinnosti žadatele o příspěvek na péči, přibližuje průběh řízení o příspěvku a popisuje kontrolu využívání příspěvku na péči.

V části třetí zákona jsou upraveny jednotlivé druhy sociálních služeb a úhrady za poskytování těchto služeb.

Inspekce sociálních služeb je obsahem části čtvrté. Následující část, část pátá, se týká mlčenlivosti. Šestá část popisuje financování sociálních služeb, v sedmé jsou řešeny správní delikty a část osmá zákona definuje předpoklady pro výkon povolání sociálního pracovníka. Předpoklady pro výkon činnosti v sociálních službách jsou tématem deváté části. Desátá část upravuje akreditaci vzdělávacích zařízení a akreditaci vzdělávacích programů. Poslední jedenáctá část pojednává o společných, přechodných a závěrečných ustanoveních.

Ve vyhlášce č. 505/2006 Sb., kterou se provádějí některá ustanovení zákona o sociálních službách, obsahuje podrobnější informace o způsobu hodnocení schopnosti zvládat základní životní potřeby, rozsah úkonů poskytovaných v rámci základních činností u jednotlivých druhů sociálních služeb a maximální výše úhrad za poskytování některých druhů sociálních služeb. Jsou zde uvedeny zdravotní stavy, které vylučují poskytování sociálních slu-

žeb v pobytových zařízeních. Hodnocení plnění standardů kvality sociálních služeb a informace o výsledku provedené inspekce jsou obsahem další části této prováděcí vyhlášky.

Nedílnou součástí vyhlášky je také několik příloh. Jejich obsahem je například vymezení schopností zvládat základní životní potřeby či obsah standardů kvality sociálních služeb.

Ze stručného vyličení obsahu zákona č. 108/2006 Sb., o sociálních službách je patrné, že přinesl do systému sociální péče mnoho nových definic a pojmů. Jedná se o zásadní změny, proto těm nejdůležitějším z nich budou věnovány následující podkapitoly. (Matoušek, 2011)

2.1 Příspěvek na péči

Do konce roku 2006 byly ze systému sociální péče státem vypláceny dvě dávky, které byly s platností od 1. 1. 2007 nahrazeny jednou jedinou dávkou - příspěvkem na péči. Zrušen byl příspěvek při péči o osobu blízkou nebo jinou osobu. Byl vyplácen osobě celodenně a řádně pečující o jedince, který byl odkázán na její péči. (Matoušek, 2011)

Druhou již neexistující dávkou bylo zvýšení důchodu pro bezmocnost. Nárok na toto zvýšení důchodu měla osoba, která byla dlouhodobě závislá na fyzické pomoci jiného člověka. Podle míry pomoci při zvládnání některých nezbytných životních úkonů (např. koupání, oblékání, chůze či při výkonu fyziologických potřeb) mohla mít důchod zvýšen o tzv. částečnou, převážnou nebo úplnou bezmocnost.

Příspěvek na péči je tedy v sociálním systému zcela novou dávkou. „Účelem této dávky, jež je upravena v zákoně o sociálních službách, je umožnit osobě (tj. příjemci příspěvku na péči), aby si podle svého uvážení zajistila potřebnou péči. Tuto péči může osobě zajistit její rodina nebo některý z poskytovatelů sociálních služeb prostřednictvím služeb sociální péče, kterou mohou být poskytovány osobě v jejím přirozeném, domácím prostředí nebo v některém ze zařízení sociálních služeb. Příspěvek na péči náleží osobě, o kterou je pečováno, nikoli osobě, která péči zajišťuje.“ (Šnoriková, 2011, str. 26)

Příspěvek na péči je určen osobám, které jsou při zvládnání základních životních potřeb odkázány na fyzickou pomoc nějakého jiného člověka. Na tento příspěvek má nárok osoba, která déle než 1 rok trpí dlouhodobě nepříznivým zdravotním stavem. Ten je charakterizován jako „stav, který omezuje funkční schopnosti nutné pro zvládnání základních životních potřeb.“ (zákon 108/2006 Sb., §3)

Základní životní potřeby jsou vymezeny v § 9 zákona o sociálních službách. Jsou to:

- a) mobilita;
- b) orientace;
- c) komunikace;
- d) stravování;
- e) oblékání a obouvání;
- f) tělesná hygiena;
- g) výkon fyziologické potřeby;
- h) péče o zdraví;
- i) osobní aktivity;
- j) péče o domácnost.

Míra závislosti (tj. neschopnost zabezpečit si sám základní životní potřeby) je u každého jedince odlišná. Při posuzování stupně závislosti je k osobě přistupováno individuálně s ohledem na jeho zdravotní stav a také na jeho věk. Vychází se přitom z lékařského vyšetření a také na základě provedeného sociálního šetření, které zajišťují pracovníci krajské pobočky Úřadu práce.

Zákon o sociálních službách (§11) rozlišuje čtyři stupně závislosti na pomoci jiné fyzické osoby:

- stupeň I – lehká závislost,
- stupeň II – středně těžká závislost,
- stupeň III – těžká závislost,
- stupeň IV – úplná závislost.

Tab. 2 Stupeň závislosti na péči a výše příspěvku

Stupeň závislosti	Výše příspěvku pro osobu v Kč	
	do 18 let	starší 18 let
I. - lehká závislost	3 000	800
II. - středně těžká závislost	6 000	4 000
III. - těžká závislost	9 000	8 000
IV. - úplná závislost	12 000	12 000

Zpracováno dle vyhlášky č 505/2006 Sb. v platném znění

O příspěvek na péči je třeba si žádat prostřednictvím vyplněného předepsaného tiskopisu MPSV na krajské pobočce Úřadu práce. Poté se žadatel musí podrobit sociálnímu šetření, které probíhá v jeho přirozeném sociálním prostředí (tj. v domácnosti žadatele). Toto šetření má za cíl zjistit, zda je osoba schopna zajistit si sama své základní životní potřeby a pokud ne, tak do jaké míry. (Hrozenková, Dvořáčková, 2013)

Nárok na příspěvek vzniká žadateli až po splnění podmínek daných zákonem. Při vzniku nároku na výplatu příspěvku na péči je tato dávka osobě vyplacena nejdříve od počátku kalendářního měsíce, ve kterém byla žádost o příspěvek na péči podána. Příspěvek je vyplácen měsíčně a to vždy v měsíci, za který náleží.

V průběhu pobírání příspěvku na péči může dojít ke skutečnostem, které budou mít zásadní vliv na změnu výše pobíraného příspěvku (např. změna zdravotního stavu oprávněné osoby). Vlivem těchto skutečností může být výše příspěvku snížena či zvýšena. Tato změna nebude provedena jen na základě ústního oznámení, o změnu výše příspěvku na péči je nutno si zažádat na předepsaném tiskopise. (zákon 108/2006 Sb.)

Úřad práce, jakožto orgán, který dávku vyplácí, také kontroluje, jestli je příspěvek na péči využíván k účelu, ke kterému má být podle zákona o sociálních službách poskytnut. Nekontroluje však příjemce příspěvku na péči, ale poskytovatele sociálních služeb. Poskytovatele, se kterým má příjemce na péči uzavřenou smlouvu o poskytování sociální služby. V této smlouvě je uvedeno, kterou sociální službu osoba využívá a v jakém rozsahu. Není zde opomenuta ani výše úhrady za poskytovanou sociální službu, způsob této úhrady a také

vyúčtování. V neposlední řadě obsahuje výpovědní důvody a lhůty či také dobu platnosti smlouvy.

Podle Matouška (2011) příspěvek na péči udržuje mezi poskytovateli sociálních služeb zdravé konkurenční prostředí. Neboť příjemce příspěvku na péči si může dle svých individuálních potřeb sám rozhodnout, kterou z nabízených služeb v místě jeho trvalého bydliště využije.

2.2 Registrace poskytovatelů sociálních služeb a inspekce

Sociální služby mohou být poskytovány jenom těmi poskytovateli, kterým bylo krajským úřadem podle místa trvalého nebo hlášeného pobytu fyzické osoby nebo podle sídla právnické osoby vydáno oprávnění k poskytování sociálních služeb. Toto oprávnění vzniká podle §78 zákona o sociálních službách na základě rozhodnutí o registraci.

Poskytovatelem sociální služby se tak může stát jakákoliv fyzická či právnická osoba, která splnila podmínky nutné k udělení registrace. Tyto podmínky jsou uvedeny taktéž v zákoně o sociálních službách, konkrétně v § 79. Jedná se o:

- podání písemné žádosti o registraci;
- bezúhonnost a odborná způsobilost všech fyzických osob, které budou přímo poskytovat služby;
- zajištění hygienických podmínek, pokud budou služby poskytovány v zařízení sociálních služeb;
- vlastnické nebo jiné právo k objektu, ve kterém budou sociální služby poskytovány;
- zajištění materiálních a technických podmínek, které odpovídají druhu poskytované sociální služby.

Všechna udělená oprávnění o poskytování sociální služby jsou vkládána do tzv. registru poskytovatelů sociálních služeb. Tento registr obsahuje důležité informace o každém registrovaném poskytovateli sociálních služeb. Mezi tyto informace patří samozřejmě název a místo poskytování sociálních služeb, ale také druhy poskytovaných sociálních služeb, vymezení okruhu osob, kterým je služba určena či kapacita poskytovaných sociálních služeb.

Zákon o sociálních službách stanovuje v §88 povinnosti registrovaných poskytovatelů sociálních služeb. „Mnoho z těchto povinností je obsaženo ve standardech kvality sociální služby. Jedná se zejména o zajišťování dostupnosti o druhu, místě, cílech a okruhu osob, jímž je sociální služba určena. Dále povinnost zpracovat vnitřní pravidla pro podávání a vyřizování stížností, plánovat průběh sociální služby podle osobních cílů, potřeb a schopností osob, kterým je služba poskytována, nebo povinnost uzavřít s osobou smlouvu o poskytování sociální služby.“ (Šnoriková, 2011, s. 29)

V případě, že poskytovatel tyto povinnosti porušil nebo přestal splňovat podmínky nutné k udělení registrace, může krajský soud rozhodnout o zrušení registrace. O zrušení registrace může požádat také sám poskytovatel sociální služby v případě, že se rozhodne svou činnost ukončit.

U registrovaných poskytovatelů sociální služby bývá registrujícím orgánem, tj. krajským úřadem, prováděna tzv. inspekce poskytování sociální služby. Tato inspekce je popsána v zákoně č. 108/2006 Sb. o sociálních službách, kde je jí věnována celá čtvrtá část. Řídí se také zákonem č. 552/1991 Sb., o státní kontrole.

„Hlavním cílem inspekce je zajištění ochrany uživatelů sociální služby proti neodborným či nevyhovujícím postupům poskytovatele.“ (Hrozenská, Dvořáčková, 2013, str. 77)

Předmětem inspekce je totiž dodržování plnění podmínek stanovených pro registraci poskytovatelů sociální služby, plnění povinností stanovených v §88 zákona o sociálních službách a také dodržování kvality poskytovaných sociálních služeb. Tato kvalita je posuzována podle kritérií Standardů kvality sociálních služeb, které lze nalézt v příloze č. 2 vyhlášky č. 505/2006 Sb.

Inspekce poskytovatelů sociálních služeb probíhají přímo v místě poskytování služby. Délka inspekce se odvíjí od kapacity poskytované sociální služby, obvyklá délka trvání je 1 – 3 dny. Pro každou inspekci je sestaven inspekční tým, který je složen zpravidla ze tří členů, z nichž jeden je zaměstnancem krajského úřadu či ministerstva.

Ještě než dojde k samotné inspekci v zařízení, je nutno zaslat inspekčnímu týmu požadované písemné materiály služby podle přiloženého seznamu k prostudování. V rámci fyzické kontroly v zařízení dojde k úvodnímu setkání inspekčního týmu s vedoucími pracovníky zařízení, k výběru několika respondentů z řad uživatelů sociální služby, k prostudování jejich dokumentace a k samotnému rozhovoru s nimi. Inspekční tým hovoří také se zaměstnanci v přímé péči a má zájem i o prohlídku zařízení.

Výstupem z inspekce poskytovatelů sociální služby je inspekční zpráva, která obsahuje poznatky a zjištění inspekčního týmu, nakolik služba odpovídá požadavkům zákona o sociálních službách. Zjištěné nedostatky jsou podle §38a vyhlášky č. 505/2006 Sb. uvedeny na seznamu, ke kterému byla uložena opatření k jejich odstranění.

2.3 Okruh pracovníků vykonávajících v sociálních službách odbornou činnost

Zákon o sociálních službách zcela nově vymezuje osobu sociálního pracovníka či další osoby, které v sociálních službách zajišťují odborné činnosti.

V §109 je stanoveno, že sociální pracovník „vykonává sociální šetření, zabezpečuje sociální agendy včetně řešení sociálně právních problémů v zařízeních poskytující služby sociální péče, sociálně právní poradenství, analytickou, metodickou a koncepční činnost v sociální oblasti, odborné činnosti v zařízeních poskytující služby sociální prevence, depistážní činnost, poskytování krizové pomoci, sociální poradenství a sociální rehabilitace, zjišťuje potřeby obyvatel obce a kraje.“ (§109, zákon o sociálních službách)

Předpoklady pro výkon sociálního pracovníka jsou taktéž definovány v zákoně o sociálních službách. Tím základním předpokladem je úplná způsobilost k právním úkonům či bezúhonnost. Neméně důležitá je však zdravotní způsobilost, která musí být prokázána zdravotním posudkem. V neposlední řadě zákon definuje také odbornou způsobilost.

Odborná způsobilost k výkonu povolání sociálního pracovníka je zákonem o sociálních službách taxativně vymezena v §110 tohoto zákona. Činnost sociálního pracovníka nelze podle Matouška (2011) vykonávat bez minimálně vyššího odborného vzdělání, které je specializováno na sociální práci. Sociálnímu pracovníkovi musí být ze strany zaměstnavatele, tj. poskytovatele sociálních služeb, zabezpečeno další vzdělávání v rozsahu minimálně 24 hodina za kalendářní rok. Tímto dalším vzděláváním si sociální pracovník obnovuje, doplňuje či upevňuje kvalifikaci.

Podle Matouška (2011) dochází prostřednictvím definování předpokladů pro výkon sociálního pracovníka k udržování určité úrovně kvality sociálních pracovníků.

Pracovníci v sociálních službách jsou dalším okruhem osob, jejichž činnost je upravena zákonem 108/2006 Sb. Jedná se o pracovníky, kteří vykonávají podle § 116 zákona o sociálních službách:

- a) Přímou obslužnou péčí o osoby v ambulantním nebo pobytovém zařízení sociálních služeb – pomoc při osobní hygieně a oblékání, manipulaci s přístroji, pomůckami a prádlem, podpora soběstačnosti uživatel sociálních služeb.
- b) Základní výchovnou nepedagogickou činnost – činnost spočívající v provádění volnočasových aktivit zaměřených na rozvíjení osobnosti, zájmů, znalostí a tvořivých schopností formou výtvarné, hudební a pohybové výchovy.
- c) Pečovatelskou činnost v domácnosti osoby – spočívající ve vykonávání prací spojených s přímým stykem s osobami s fyzickými a psychickými obtížemi. Jedná se o komplexní péči o jejich domácnost.
- d) Pod dohledem sociálního pracovníka – jedná se o činnosti při základním sociálním poradenství či depistážní činnosti, činnosti při zprostředkování kontaktu se společenským prostředím.

Také pro pracovníky v sociálních službách platí podmínka úplné způsobilosti k právním úkonům, bezúhonnost, zdravotní a odborná způsobilost. Odborná způsobilost je taktéž vymezena zákonem 108/2006 Sb., o sociálních službách.

Matoušek (2011) uvádí, že „požadavky na odbornou způsobilost pracovníka v sociálních službách nejsou tak přísné jako u sociálního pracovníka. Vždy se však musí jednat minimálně o absolvování akreditovaného kvalifikačního kurzu.“ (Matoušek, 2011, s. 48)

2.4 Dílčí závěr

V této kapitole byl stručně představen zákon o sociálních službách, který vstoupil v platnost 1. 1. 2007. Zákon je rozdělen do 11 částí, každé části je věnováno alespoň něco málo slov pro informaci.

Zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách zavádí také nové pojmy. Jedním z těchto nových termínů je příspěvek na péči. Dalším novým slovním spojením je registrace poskytovatelů sociálních služeb a s tím související inspekce poskytovatelů sociálních služeb.

Zcela nově je v zákoně také definován okruh pracovníků vykonávajících v sociálních službách odbornou činnost. Je tím myšlena hlavně osoba sociálního pracovníka. Dalšími neméně důležitými osobami, jsou pracovníci v sociálních službách.

Následující kapitola se také věnuje objasnění nových pojmů, se kterými se v sociální oblasti lze setkat doslova na každém kroku. Jsou to zařízení sociálních služeb, jejich kategorizace, formy a dělení.

3 SOCIÁLNÍ SLUŽBY

Sociální službou se rozumí „činnost nebo soubor činností zajišťující pomoc a podporu osobám za účelem začlenění nebo prevence sociálního vyloučení.“ (zákon 108/2006 Sb., §3, odst. 1)

Sociální služby jsou poskytovány lidem společensky znevýhodněným, lidem žijícím z různých důvodů „na okraji“ společnosti. Jsou adresovány jak jednotlivcům, tak rodinám s dětmi nebo skupinám obyvatel.

Prostřednictvím těchto služeb je zajišťována pomoc při péči o vlastní osobu, poskytnutí ubytování a stravování, pomoc při zajištění chodu domácnosti, zabezpečení výchovné, vzdělávací a aktivizační činnosti, zprostředkování kontaktu se společenským prostředím, pomoc při uplatňování práv, oprávněných zájmů a při obstarávání osobních záležitostí nebo také poradenství. (zákon 108/2006 Sb.)

3.1 Zařízení sociálních služeb a jejich kategorizace

V §34 zákona č. 108/2006 Sb., o sociálních službách lze najít výčet zařízení sociálních služeb. Jedná se o následující:

- centra denních služeb,
- denní stacionáře,
- týdenní stacionáře,
- domovy pro osoby se zdravotním postižením,
- domov pro seniory,
- domov se zvláštním režimem,
- chráněné bydlení,
- azylové domy,
- domy na půli cesty,
- zařízení pro krizovou pomoc
- nízkoprahová denní centra,
- nízkoprahová zařízení pro děti a mládež,
- noclehárny,
- terapeutické komunity,

- sociální poradny,
- sociálně terapeutické dílny,
- centra sociálně rehabilitačních služeb,
- pracoviště rané péče,
- intervenční centra,
- zařízení následné péče.

Výše uvedená zařízení sociálních služeb jsou svými poskytovanými službami zaměřena vždy pouze vymezené cílové skupině (např. seniorům, osobám se zdravotním postižením, bezdomovcům). Rozsah a forma pomoci poskytovaných služeb jsou dány pro každý druh zařízení zvlášť a jsou stanoveny prováděním vyhláškou č. 505/2006 Sb.

Zákon o sociálních službách rozeznává pro tyto účely tři formy poskytování sociálních služeb:

- a) pobytové služby – služby spojené s ubytováním,
- b) ambulantní služby – služby, za kterými osoba dochází nebo je doprovázena do zařízení sociálních služeb, jejich součástí není ubytování,
- c) terénní služby – služby poskytované osobám v jejich přirozeném sociálním prostředí.

Zákon o sociálních službách v §32 uvádí tyto druhy sociálních služeb:

- sociální poradenství,
- služby sociální péče,
- služby sociální prevence.

Sociální poradenství zaujímá podle Hrozenské a Dvořáčkové (2013) v systému sociálních služeb specifické postavení. Zahrnuje poradenství základní i odborné sociální poradenství. Povinnost zajistit základní sociální poradenství mají ze zákona o sociálních službách všichni poskytovatelé sociálních služeb. (Hrozenská, Dvořáčková, 2013)

„Každá osoba má nárok na bezplatné poskytnutí základního sociálního poradenství o možnostech řešení nepříznivé sociální situace nebo jejího předcházení.“ (zákon 108/2006 Sb., §2, odst. 1)

Zato odborné sociální poradenství je zaměřeno na příslušnou cílovou skupinu (např. poradny pro seniory, poradny pro osoby se zdravotním postižením, manželské a rodinné poradny). Od základního sociálního poradenství se odlišuje také širším rozsahem a hloubkou poradenství. (Hrozenská, Dvořáčková, 2013)

Služby sociální péče jsou definovány v §38 zákona o sociálních službách jako služby, které „napomáhají osobám zajistit jejich fyzickou a psychickou soběstačnost, s cílem umožnit jim v nejvyšší možné míře zapojení do běžného života společnosti a v případech, kdy toto vylučuje jejich stav, zajistit jim důstojné prostředí a zacházení.“

Služby sociální péče mohou být poskytovány jednak v domácnosti jedince, ale také v některém ze zařízení sociálních služeb.

Mezi tyto služby patří: osobní asistence, pečovatelská služby, tísňová péče, průvodcovské a předčitatelské služby, podpora samostatného bydlení, odlehčovací služby, centra denních služeb, denní stacionáře, týdenní stacionáře, domov pro osoby se zdravotním postižením, domovy pro seniory, domovy se zvláštním režimem, chráněné bydlení a v neposlední řadě také sociální služby poskytované ve zdravotnických zařízeních ústavní péče. (zákon 108/2006 Sb.)

Definice služeb sociální prevence je obsahem §53 zákona o sociálních službách. Je zde uvedeno, že „napomáhají zabránit sociálnímu vyloučení osob, které jsou jím ohroženy pro krizovou sociální situaci, životní návyky, způsob života vedoucí ke konfliktu se společností, sociálně znevýhodňující prostředí a ohrožení práv a oprávněných zájmů trestnou činností jiné osoby. Cílem služeb sociální prevence je napomáhat osobám k překonání jejich nepříznivé sociální situace a chránit společnost před vznikem a šířením nežádoucích společenských jevů.“

Jak vyplývá ze samotné definice tohoto druhu služeb, jsou jejich cílovou skupinou lidé s různými sociálními problémy či lidé ohroženi negativními sociálními jevy. Jejich společné úsilí se dá vyjádřit jako napomáhání k reintegraci těchto osob do společnosti.

Do skupiny služeb sociální prevence jsou zahrnovány: tlumočnické služby, raná péče, telefonická krizová pomoc, azylové domy, domy na půli cesty, kontaktní centra, krizová pomoc, nízkoprahová denní centra, nízkoprahová zařízení pro děti a mládež, noclehárny, služby následné péče, sociálně aktivizační služby pro rodiny s dětmi, sociálně aktivizační služby pro seniory a osoby se zdravotním postižením, sociálně terapeutické dílny, terapeutické komunity, terénní programy a také sociální rehabilitace. (zákon 108/2006 Sb.)

3.2 Domov pro seniory

„Domov pro seniory patří mezi pobytová zařízení sociálních služeb. Poskytuje komplexní péči osobám, které mají sníženou soběstačnost zejména z důvodu vyššího věku. Právě potřeba pravidelné péče v oblasti soběstačnosti a osobní péče jim neumožňuje žít ve vlastní domácnosti.“ (Šnoriková, 2011, str. 37)

Již z názvu samotného typu zařízení je patrné, že tato služba je určena lidem důchodového věku. Konkrétní vymezení cílové skupiny však záleží na poskytovateli služby.

V domově pro seniory je poskytována jak ošetrovatelská, tak i zdravotnická péče. Po celý den jsou v zařízení přítomny zdravotní sestry i pracovníce sociální péče. Zdravotnická péče je zabezpečována praktickým lékařem, který může mít svou vlastní ordinaci přímo v budově zařízení nebo do zařízení pouze ve vyhrazené ordinační hodiny docházet.

Služby poskytované v domově pro seniory podle prováděcí vyhlášky č. 505/2006 Sb. obsahují tyto činnosti a úkony:

- poskytnutí ubytování (včetně úklidu, praní a oprav drobného prádla),
- poskytnutí celodenní stravy odpovídající věku, zásadám racionální výživy a potřebám dietního stravování,
- pomoc při zvládnutí běžných úkonů péče o vlastní osobu (pomoc při oblékání a svlékání, při přesunu na lůžko, při podávání jídla a pití),
- pomoc při osobní hygieně (pomoc při úkonech osobní hygieny),
- zprostředkování kontaktu se společenským prostředím (např. pomoc při obnovení nebo upevnění kontaktu s rodinou),
- sociálně terapeutické činnosti, tj. takové činnosti, které vedou k rozvoji osobních nebo sociálních schopností a dovedností, které podporují sociální začleňování osob,
- aktivizační činnosti (volnočasové a zájmové činnosti),

- pomoc při uplatňování práv, oprávněných zájmů a při obstarávání osobních záležitostí.

Součástí nabídky pobytových zařízení sociálních služeb je mimo ubytování a stravování také program, který obyvatelům zařízení dává možnost vyplnit volný čas. Jsou to činnosti, které vedou určitým způsobem k uspokojování společenských a intelektuálních potřeb. Jejich škála je velmi pestrá a vždy je z čeho vybírat. Jsou to různé pěvecké a taneční kroužky, kroužky práce na počítači, rukodělné či sportovní kroužky. Dále přednášky a besedy na zajímavá témata. V současné době jsou na vzestupu tréninky paměti a reminiscenční terapie.

„Kvalitní program je nejen nutným doplňkem péče o seniory, ale je vysoce terapeutický a důležitý pro jejich duševní a fyzický stav. Poskytuje lidem fyzickou činnost, adekvátní mentální stimulaci a příležitost ke vzájemnému sblížení a společenskému životu, který je pro psychiku člověka nezbytný.“ (Rheinwaldová, 1999, str. 12)

3.3 Dílčí závěr

Lidé, kteří mají sníženou soběstačnost z důvodu věku nebo zdravotního stavu, si již nejsou schopni zabezpečit své základní životní potřeby sami. Jsou proto odkázáni na péči druhé osoby. Tuto péči jim může zabezpečit jejich rodina. Někdy však rodina o seniora pečovat nechce, nemůže nebo nedokáže. Existují i situace, kdy senior rodinu nemá. V těchto případech je nucen se přestěhovat do pobytového zařízení sociálních služeb. Tímto zařízením, které poskytuje komplexní služby o seniorskou populaci, je domov pro seniory.

V domově pro seniory je o obyvatele dobře postaráno. V souladu se zákonem o sociálních službách je klientům zajišťována nepřetržitá ošetrovatelská a zdravotnická péče. Součástí nabízených služeb je kromě ubytování také stravování, úklid pokoje, praní a žehlení prádla. Obyvatelé zařízení zde mají spoustu volného času, který musí nějakým způsobem vyplnit.

Domov pro seniory musí ze zákona svým klientům zprostředkovávat aktivizační činnosti ať už formou skupinových nebo individuálních terapií. Jsou to různé zájmové a volnočasové aktivity, které probíhají přímo v zařízení a každý z obyvatel je může navštívit. Další

možností, jak získávat nové znalosti nebo si upevňovat ty stávající, je vzdělávání. Některá zařízení nabízejí svým klientům různé edukativní kurzy. Ve městech může senior navštěvovat instituce, které kurzy či jiné typy aktivit pořádají.

4 VZDĚLÁVÁNÍ SENIORŮ

Vzdělávání patří mezi nejvýznamnější aktivity v životě člověka. Již dávno není výsadou jen dětí a mladistvých. Na rozdíl od těchto výše uvedených vývojových etap je postaveno na bázi dobrovolnosti. (Beneš, 2003)

„Výchova a v jejím rámci i vzdělávání je dnes chápáno jako proces celoživotní. Jedním z důležitých požadavků celoživotního vzdělávání je, aby příležitost k němu měli skutečně všichni. Cílem je vytvořit takové podmínky a vzdělávací příležitosti, aby lidé cítili potřebu vzdělávat se a zdokonalovat a také mohli a chtěli tuto svou potřebu uspokojit v průběhu celé své životní dráhy, tedy i postproduktivním věku.“ (Mühlpachr, 2004, str. 132)

„Cílem seniorského vzdělávání je smysluplně kultivovat čas stárnoucích dní. My jsme v dnešním světě redukovali vzdělání výhradně nebo převážně na profesní přípravu a tím jsme mu odepřeli hodnotu vysoké lidské prestiže.“ (Haškovcová, 2010, str. 129)

Ale vzdělávání v postproduktivním věku nelze spojovat s profesní přípravou. Seniorům totiž přináší jiná pozitiva. Má pro ně vysokou hodnotu individuálního charakteru, neboť jim přináší rozvoj schopností, obohacení znalostí a rozvoj osobnosti k seberealizaci.

4.1 Gerontagogika

Ve spojitosti se vzděláváním seniorů se lze setkat s relativně novou samostatnou vědou, která se rozvíjí od poloviny 20 století, a tou je gerontagogika nebo také gerontopedagogika. Mezi odborníky v České republice není jednotné terminologické označení této disciplíny dosud ustáleno. V naší odborné literatuře se proto lze setkat s oběma výše uvedenými termíny, mezi slovenskými odborníky se ujal název geragogika.

I přes odlišné terminologické pojmenování lze najít shodný základ všech těchto variant. Jedná se o slovní spojení *gerón* = stařec + *agogé* = vedení. (Petřiková, Čornaničová, 2004)

Hartl a Hartlová (2000) ve svém slovníku pod pojmem gerontopedagogika uvádí pedagogickou disciplínu, která se zabývá výchovou a vzděláváním ve stáří a ke stáří.

Původně, v době jejího konstituování, byl předmět gerontagogiky vymezen jako teorie výchovy a vzdělávání ve stáří a ke stáří. Vzhledem ke skutečnosti, že se jednalo o teoretickou disciplínu, ve středu jejího zájmu byl „teoreticky formulovaný obraz výchovy a vzdělávání.“ (Petřiková, Čornaničová, 2004, str. 18)

Podle Petřkové a Čornaničové je v současné době „gerontagogika vymezována jako hraniční vědní disciplína na pomezí andragogiky jako vědy o výchově a vzdělávání dospělých a gerontologie jako vědy o stárnutí a stáří.“ (Petřková, Čornaničová, 2004, str. 18)

Je to však samostatná disciplína a s žádnou jinou disciplínou se neshoduje. Ve vztahu k disciplínám věd o výchově má shodný předmět a tím je edukace, výchova v nejširším slova smyslu. Odlišná je však zacílení na jinou věkovou skupinu populace. Ve vztahu k andragogice je gerontagogika její součástí, tj. specializovanou andragogikou disciplínou, protože senioři jsou součástí populace dospělých. Ve vztahu ke gerontologickým disciplínám mají shodnou cílovou skupinu obyvatelstva.

Zahrnuje podle Petřkové a Čornaničové (2004) všechny vzdělávací aktivity, které jsou spojené se seniorskou populací:

- edukaci seniorů (hlavní těžiště jejího zájmu) – viz podkapitoly 4.2 a 4.3,
- preseniorskou edukaci (zahrnující přípravu na stáří) – viz podkapitola 1.3,
- proseniorskou edukaci (obsahuje aktivity zacílené na mezigenerační porozumění a společenské uznání stáří).

V současné době je nutné se zabývat proseniorskou edukací. Vlivem rozpadu vícegeneračního soužití rodiny se ztrácí osobní zkušenost mladých lidí. Vznikají mezigenerační bariéry, které způsobují nedorozumění a napětí mezi generacemi. Cílem proseniorské edukace je překonávat negativní obraz seniorů, který ve společnosti přetrvává a vytvářet naopak pozitivní obraz této seniorské populace. (Šerák, 2009)

Gerontagogika plní ve společnosti následující funkce, které uvádí Mühlpachr (2009):

- a) kognitivní funkce,
- b) kulturní a edukační funkce,
- c) společensko – informační funkce,
- d) aktivizačně-stimulační funkce,
- e) prognostická funkce.

I přes to, že gerontopedagogika je věda mladá, je společnosti velmi prospěšná. Reaguje totiž na celospolečenský problém současné společnosti, a tím je stárnutí populace.

4.2 Funkce a význam vzdělávání seniorů

Jedním z důležitých mezníků v životě každého člověka je přechod z ekonomicky aktivního pracovního života do důchodu. Sociální role, která byla po řadu let spojena s profesní kariérou a představovala i důležitou součást identity, ze dne na den zmizí. Spolu se ztrátou profesní role se mění nejen postavení člověka ve společenském žebříčku (získává roli důchodce), ale mění se také jeho vlastní hodnotový systém. Jedinec se může cítit bezvýznamný, méněcenný.

Haškovcová (2010) upozorňuje na další problém, který s penzionováním jedince může nastat. Tím problémem je sociální izolace, respektive sociální vyloučení. Neboť „začínající penzisté však neopustili jenom práci, ale konkrétní síť spolupracovníků a známých. Vyvázli tedy z celé řady důležitých sociálních vazeb, z nichž jen některé bude reálně pěstovat za zcela jiných podmínek.“ (Haškovcová, 2010, str. 82)

S ukončením profesní kariéry získává najednou jedinec spoustu volného času. Tento důležitý životní okamžik prožívají lidé různě. Jedni se na tuto etapu života těší, jiní nikoliv. Zatímco někteří chápou důchod jako ideální příležitost věnovat se aktivitám, na které jim během dob, kdy byly vázáni v pracovním poměru, nezbýval čas, druzí si nedokážou představit, jakou činností a aktivitou budou vyplněny jejich dny po celý zbytek života.

„Člověk se musí s novou situací vyrovnat a hledat jiný způsob života, který by pro něj byl dostupný, zvládnutelný a zároveň mu přinášel alespoň nějaké uspokojení.“ (Vágnerová, 2000, str. 467)

Stále více seniorů využívá možnosti dále se nějakým způsobem vzdělávat. „Význam vzdělávacích aktivit tkví v tom, že naznačují stárnoucím a starým občanům novou životní perspektivu. Vzdělávání pro ně představuje životní pomoc v tom, že jim kromě informací a vědění nabízí životní orientaci na rozvoj a osobní růst v etapě života, která byla dříve považována za definitivní.“ (Mühlpachr, 2004, str. 130)

Vzdělávání a s ním spojené aktivity ukazují seniorů nový směr. Jakousi cestu, na které získají nejen nové znalosti a vědomosti, ale také informace. Informace, díky kterým se lépe orientují v současné, neustále se měnící, společnosti. Mühlpachr také uvádí, že „vzdělávací aktivity v postproduktivním věku přispívají k pocitu důstojnosti a životního uspokojení, k začlenění do společnosti i k fyzickému a duševnímu zdraví.“ (Mühlpachr, 2004, str. 138)

Z výše uvedeného již vyplynulo, že vzdělávání seniorů plní v postproduktivním věku významné funkce.

Haškovcová (2010) uvádí následující funkce seniorského vzdělávání:

- preventivní funkce - v rámci vzdělávání spočívá v provádění různých aktivit, činností a opatření, které v kladném směru ovlivňují průběh stárnutí a stáří;
- funkce rehabilitační - představuje udržování jak duševních, tak i fyzických sil;
- posilovací funkce - přispívá k rozvoji zájmů, potřeb a schopností lidí v postproduktivním věku;
- funkce komunikační - udržuje lidi v seniorském věku ve vzájemné interakci nejen s druhými lidmi, ale také s jeho širokým okolím.

Tento výčet ještě Mühlpachr (2004) doplňuje o funkci anticipační, jenž se dotýká životního stylu jedince vyššího věku ve smyslu být pozitivně připraven na změny, které se dostaví zejména s ukončením ekonomické aktivity a následným odchodem do důchodu.

Petřková a Čornaničová (2004) dělí funkce vzdělávání seniorů podle dvou hledisek:

- Podle primárního cíle výchovy a vzdělávání (orientace na rozvoj některé z osobnostních stránek seniora)
 - a) vzdělávací (získávání poznatků a osvojování dovedností);
 - b) kulturně kultivační (neustálé rozvíjení osobnosti člověka v oblasti zájmových aktivit a to prostřednictvím pěstování koníčků či pohybových aktivit);
 - c) sociálně psychologické (předcházení, oddalování, přizpůsobování se omezením, která ze stárnutí vyplývají).
- Podle specifického zaměření – autorky rozšiřují výše uvedené ještě o následující funkce:
 - adaptační funkci - spočívá v udržení rovnováhy mezi organismem člověka a jeho přirozeným sociálním prostředím, ve kterém se člověk pohybuje;
 - funkci kompenzační - v jejímž rámci vzdělávání v podstatě nahrazuje osobám v postproduktivním věku úbytek či ztrátu sociálních kontaktů, které souvisí s odchodem jedince do důchodu. Může být také chápáno jako druhá šance, mož-

nost, jít studovat, jelikož studium nemohlo být realizováno v předcházejících životních vývojových obdobích člověka.;

- aktivizační funkci - vzdělávání také napomáhá jedinci začlenit se do společnosti, dává mu pocit užitečnosti a přispívá k životní spokojenosti;
- funkci relaxační - umožňuje trávit lidem v postproduktivním věku volný čas kultivovaným způsobem;
- funkce mezigeneračního porozumění se soustředí na vzájemné porozumění si dvou generací a na prevenci napětí mezi nimi. Haškovcová (2010) zmiňuje jev, který je uváděn jako tzv. veteránství, tedy „zastaralé“ znalosti seniorů. Díky vzdělávání mohou lidé ve vyšším věku získat nové vědomosti a znalosti, díky kterým budou schopni rozumět současné společnosti, tedy i generacím mladším.

4.3 Možnosti vzdělávání pro seniory

Vzdělávání v seniorském věku má mnoho podob a každá podoba je jiná. Stejně jako seniorky sociální skupina jsou skupinou velmi různorodou, diferenciovanou. Je to způsobeno odlišným stupněm dosaženého vzdělání či původní profesí, ale také osobními celoživotními zkušenostmi. Mezi instituce, které se v České republice zabývají vzděláváním lidí v postproduktivním věku, patří akademie třetího věku, univerzity třetího věku, ale také kurzy či klub aktivních seniorů.

Kurz

Je nejzákladnějším typem každého vzdělávání. Kurz je dle Průchy (2001) krátkodobý program nebo část vzdělávacího programu. Má charakter zájmové činnosti či vzdělávací aktivity. Tato forma vzdělávání se uskutečňuje formou několika kratších cvičení či přednášek, ale můžeme se setkat i s jednodenním kurzem v délce trvání několika hodin

K těm nejčastějším patří:

- Jazykové kurzy
- Počítačový kurz
- Kurzy trénování paměti

Akademie třetího věku (A3V)

Tato forma vzdělávání seniorů má v České republice delší tradici než U3V. První A3V vznikaly v 80. letech minulého století v místech, kde nebyla k dispozici nabídka ze strany vysokých škol. (Šerák, 2009)

Petřková, Čornaničová (2004) pod pojmem A3V rozumějí „cykly přednášek, diskuzí a seminářů, které zahrnují nejméně deset společných setkání v určených intervalech, například dvoutýdenních.“ (Petřková, Čornaničová, 2004, str. 78)

Výuka na A3V bývá uskutečňována mimo výše uvedené také formou exkurzí, sportovních aktivit nebo prací v zájmových kroužcích. Studium na A3V se řadí mezi středně náročné a její absolventi získají po skončení potvrzení o absolvování kurzu. Toto potvrzení bývá vydáváno na základě prezenčního listu. (Šerák, 2009)

A3V klade větší důraz na srozumitelnost výkladu a jeho obsah bývá přizpůsobován místním potřebám, možnostem, podmínkám, ale také individuálním zájmům seniorů. (Mühlbacher, 2004)

Obsahově lze vzdělávací aktivity na A3V rozdělit do několika okruhů. Jedná se o okruh medicínsko-gerontologický (správná životospráva a předcházení nemocem ve vyšším věku), pohybové aktivity (cvičení a jóga), tzv. „hobby aktivity“ (péče o pokojové rostliny), ale oblíbenými tématy jsou také literatura, historie, kultura a umění. (Petřková, Čornaničová, 2004)

Téměř 20 let, v období let 1997 – 2010, byla na Českém rozhlasu 2 – Praha vysílána tzv. Rozhlasová akademie třetího věku (RATV), která představovala zvláštní typ vzdělávání seniorů. RATV měla pestrou nabídku vzdělávacích cyklů – od psychologie, přes botaniku, geologii, meteorologii až po historii či literaturu. Posluchači, kteří byli přihlášení ke studiu jednotlivých oborů, vypracovávali v rámci těchto tematických přednášek písemné práce. Úspěšní absolventi získali diplom. Se studiem RATV se však pojili i jiné aktivity, které byly posluchači oblíbeny. Jednalo se o studijně - rehabilitační pobyty, natáčení ve studiu či pravidelné setkávání posluchačů s lektory. (Šerák, 2009)

Kluby aktivního stáří, Kluby aktivních seniorů (KLAS)

Představují institucionalizovanou formu sdružování lidí v postproduktivním věku, která je na území ČR nejběžnější.

Návštěvník klubu aktivního stáří si může vybrat z široké palety nabízených aktivit – od různých besed a přednášek, přes výlety, kulturní akce, sportovní a společenské hry až po ruční práce. Vzdělávací aktivity jsou zde spíše jednorázovou záležitostí. (Petřková, Čornaničová, 2004)

Šerák (2009) uvádí, že „se v porovnání s A3V většinou vyznačují méně formálními a trvalějšími vztahy frekventantů, větším důrazem na rozvoj osobních zájmů a na saturaci sociálních potřeb.“ (Šerák, 2009, str. 199)

Univerzity třetího věku (U3V)

V České republice představují U3V nejznámější formu vzdělávání seniorů. Jsou realizovány v rámci celoživotního vzdělávání. (Mühlpachr, 2004)

První U3V založil r. 1973 profesor Pierre Vellas ve francouzském městě Toulouse. V českých zemích vznikla, z iniciativy Československého červeného kříže, první U3V při Univerzitě Palackého v Olomouci až o třináct let později, tedy r. 1986. A za rok nato také v Praze na 1. lékařské fakultě Univerzity Karlovy. (Mühlpachr, 2004)

Šerák (2009) dodává, že v současné době lze po celé České republice nalézt celkem 45 vysokých škol nebo fakult, které organizují studium na U3V. (Šerák, 2009)

„Jejich základní charakteristikou je, že poskytují seniorům vzdělávání na nejvyšší možné, tedy vysokoškolské (univerzitní) úrovni, čímž se liší od jiných forem osvětové a vzdělávací činnosti, byť také orientované na seniory.“ (Mühlpachr, 2004, str. 140)

Podle Haškovcové (2004) patří studium na U3V svým obsahem k nejnáročnějším způsobům vzdělávání osob v postproduktivním věku. Předpokládá totiž vysokou míru osobní angažovanosti a aktivity posluchače. Studium se neomezuje pouze na vyslechnutí přednášky, ale vyžaduje také doplnění potřebných informací prostřednictvím samostudia. Součástí každého uceleného cyklu přednášek jsou písemné práce a závěrečné zkoušky. (Haškovcová, 2004)

Délka studia na U3V je různá, nejčastěji je organizována v 3leté formě. Studovat tento typ celoživotního vzdělávání mohou jednak osoby seniorského věku (starší 50 let), ale i lidé pobírající invalidní důchod. Nekonají se zde žádné přijímací zkoušky, k přijetí stačí pouze vyplněná žádost o studium. Studium na U3V je zpoplatněné, ale poplatky se pohybují v řádech stokorun. (Šerák, 2009)

4.4 Dílčí závěr

Poslední kapitola teoretické části byla věnována vzdělávání seniorů. Je zde definována gerontagogika, funkce a význam seniorského vzdělávání a v neposlední řadě také popsány možnosti, kde se mohou lidé seniorského věku v České republice vzdělávat.

II. PRAKTICKÁ ČÁST

5 ÚVOD DO VÝZKUMU, CHARAKTERISTIKA A JEHO CÍLE

Zatímco v předcházející teoretické části jsou postihnuta jednotlivá témata spojená se vzděláváním osob v období senia v jednom z pobytových zařízení sociální služeb, v praktické části je charakterizován cíl práce a technika sběru dat. Pro techniku sběru dat je použita metoda dotazníku.

„Dotazník umožňuje poměrně snadno získat informace od velkého počtu jedinců v poměrně krátkém čase a s poměrně malým nákladem.“ (Disman, 2005, str. 141)

Nevýhodou této techniky sběru dat je poměrně nízká návratnost vyplněných dotazníků.

Kvantitativní výzkum je rozčleněn na několik fází. Nejprve je nutno data sesbírat, poté jsou získaná data analyzována, tj. odpovědi z vyplněných dotazníků jsou vyhodnoceny za použití tabulek a grafů. Výstupem z tohoto výzkumu bude soubor přijatých a zamítnutých hypotéz.

Cíl práce a formulace hypotéz

Cílem práce bylo zjistit, zda využívají obyvatelé Domova seniorů Břeclav možnost se i v seniorském věku dále vzdělávat. K realizaci výzkumu bude využito dotazníkového šetření. Dotazník bude mít písemnou podobu.

Stanovené hypotézy:

H1: Obyvatelé zařízení tráví svůj volný čas pasivním způsobem.

H2: Nadpoloviční většina (více než 50% respondentů) se v zařízení účastní volnočasových aktivit.

H3: Většina (více než 75% respondentů) se nezajímá o možnosti vzdělávání mimo budovu Domova seniorů Břeclav.

H4: Velmi málo obyvatel Domova seniorů Břeclav (méně než 10% respondentů) využilo možnosti absolvovat vzdělávací aktivitu mimo zařízení.

Charakteristika výzkumného vzorku

Průzkum byl prováděn v pobytovém zařízení sociálních služeb, konkrétně v Domově seniorů Břeclav. Toto zařízení poskytuje komplexní péči osobám, jejichž soběstačnost je, z důvodu zdravotního stavu nebo vysokého věku, snížena. Již z vymezení cílové skupiny zařízení je patrné, že respondenty jsou osoby seniorského věku.

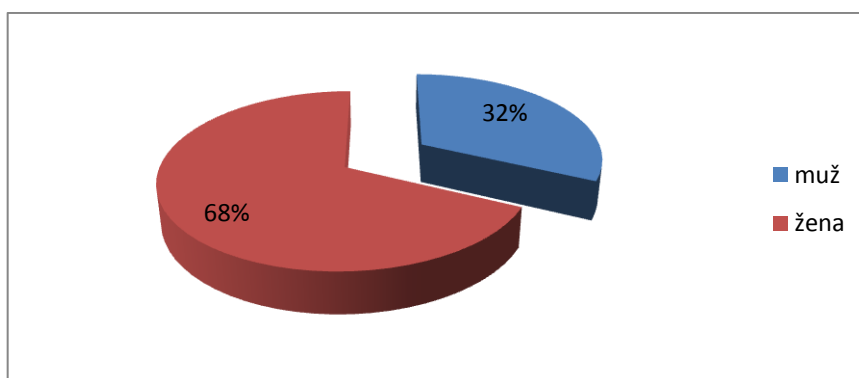
V Domově seniorů Břeclav, konkrétně v pobytové službě domov pro seniory, bylo rozdáno celkem 72 dotazníků. Zpátky jsem získala 54 vyplněných dotazníků, z nichž byly 4 dotazníky vyplněny nesprávně. V další fázi mé práce bude nadále pracováno s 50 dotazníky.

Průzkumného šetření se účastnilo 50 osob, z toho 34 žen a 16 mužů. V procentuálním vyjádření tvoří osoby ženského pohlaví 68% a osoby mužského pohlaví 32% z celkového počtu respondentů.

Tab. 3. Charakteristika vzorku šetření vzhledem k pohlaví

	četnost	%
muž	16	32
žena	34	68
celkem	50	100

Graf 1. Charakteristika vzorku šetření vzhledem k pohlaví

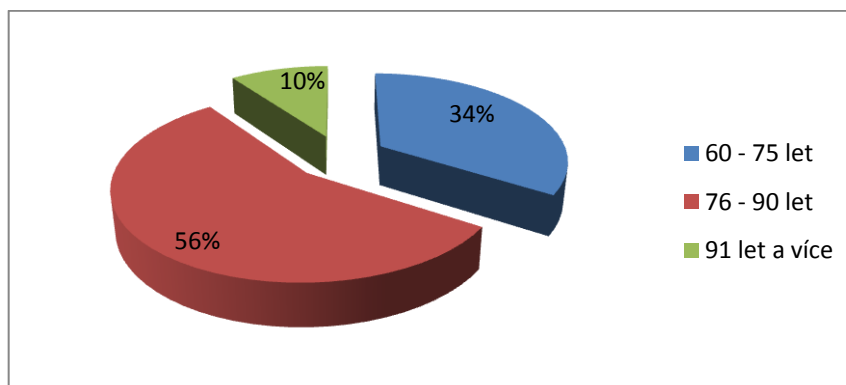
Z celkového počtu 50 respondentů spadá do věkové kategorie 60 – 75 let 17 dotazovaných osob, dále 28 respondentů se nachází ve věkovém rozmezí 76 – 90 let a v neposlední řadě je 5 respondentů starších 91 let.

V procentuálním vyjádření je věkové složení respondentů tvořeno 34% osob v kategorii 60 – 75 let, 56% respondentů spadá do věkové kategorie 76 – 90 let a 10% dotazovaných osob je starších 91 let.

Tab. 4. Charakteristika vzorku šetření vzhledem k věku respondentů

	četnost	%
60 - 75 let	17	34
76 - 90 let	28	56
91 let a více	5	10
celkem	50	100

Graf 2. Charakteristika vzorku šetření vzhledem k věku respondentů

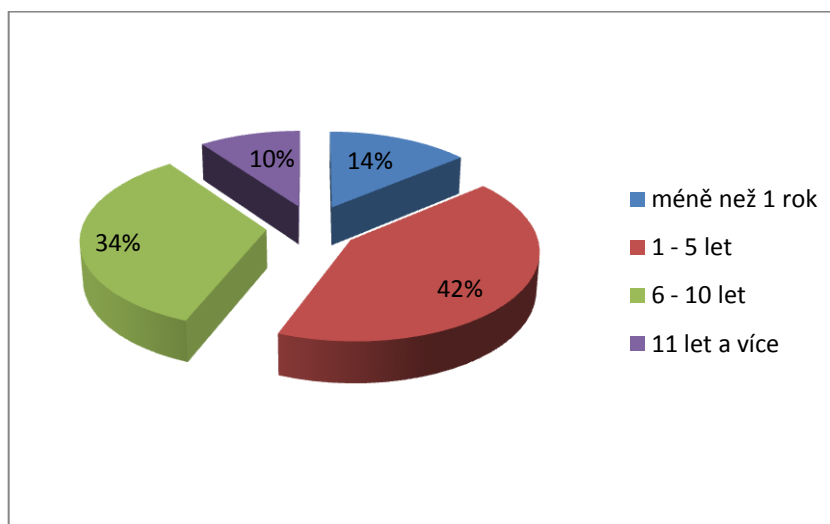

Co se týče délky pobytu jednotlivých respondentů v zařízení, v Domově pro seniory Břeclav žije 7 respondentů (tj. 14%) kratší dobu než 1 rok. Nejvyšší zastoupení mají respondenti, kteří zde bydlí v časovém rozmezí 1 – 5 let. Těch je 21 z celkového počtu 50 dotazovaných mužů a žen, což tvoří v procentuálním vyjádření 42%. V časově ohraničeném období 6 – 10 let obývá břeclavské zařízení 17 respondentů, což je 34%. A posledních 5 respondentů (tj. 10%) bydlí v Domově seniorů Břeclav déle než 11 let.

Tab. 5. Charakteristika vzorku šetření vzhledem k délce pobytu v zařízení

	četnost	%
méně než 1 rok	7	14
1 - 5 let	21	42
6 - 10 let	17	34
11 let a více	5	10
celkem	50	100

Graf 3. Charakteristika vzorku šetření vzhledem k délce pobytu v zařízení

Charakteristika prostředí průzkumu

Počátky existence břeclavského domova seniorů se datují od roku 1976, kdy vznikl přestavbou prostor školního internátu. V roce 1986 byla vedle stávajícího zařízení vystavěna budova nová, třípatrová. Díky tomu se ubytovací kapacita zařízení zvýšila ze 126 na 240 lůžek. V současné době je Domov seniorů Břeclav příspěvkovou organizací Města Břeclav. Nabízí komplexní péči a ubytování celkem 220 obyvatelům.

V souladu se zákonem č. 108/2006 Sb., o sociálních službách poskytuje toto zařízení následující druhy sociálních služeb:

- domov pro seniory,

- domov se zvláštním režimem,
- odlehčovací služby,
- denní stacionář,
- odborné sociální poradenství.

Domov seniorů Břeclav nabízí ubytování v jednolůžkových, dvoulůžkových a čtyřlůžkových pokojích. Před dvěma lety proběhla v zařízení rekonstrukce a při té příležitosti došlo i k modernizaci většiny pokojů. Nově jsou barevně vymalovány a ke standardnímu vybavení pokojů patří nový účelový nábytek a vestavěné skříně. V neposlední řadě je na každém pokoji nainstalováno signalizační zařízení, prostřednictvím kterého je možno v případě potřeby ihned přivolat službu konající personál. Každý obyvatel domova si svůj pokoj může dovybavit nějakými drobnostmi pro své potěšení (např. obrazy, fotografie, knihy, ale také televizi, rádio či malou ledničku).

Komfort bydlení klientů se každoročně zlepšuje. Organizace postupně přetváří na službě „domov pro seniory“ dvou a vícelůžkové pokoje na pokoje jednolůžkové. V současné době je 18 pokojů jednolůžkových. Dvoulůžkových pokojů s balkonem a s předsíňkou je většina, tedy 31 pokojů. Dva sousedící dvoulůžkové pokoje mají vždy společný sociální kout (WC a umyvadlo). Pokoj je vybaven válečkou, pod kterou jsou úložné prostory, nočním stolem, skříní s uzamykatelným trezorkem, stolem a židlí. Další úložné prostory jsou zajištěny skříní v předsínce. Koupelny jsou prostorné, tři na každém poschodí. Služba „domov pro seniory“ nabízí i pět čtyřlůžkových pokojů, které jsou vybaveny nočními stolky, stolem, židlemi, vestavěnými skříněmi a umyvadlem. Koupelna i WC se nachází na chodbě naproti pokojů.

Služba „domov se zvláštním režimem“ se nachází v třípatrovém bezbariérovém objektu s výtahy. Celkem je k dispozici 55 dvoulůžkových pokojů. Pokoje jsou prostorné a umožňují zajišťovat péči o klienty imobilní i s využitím zdvihací techniky. Dva sousedící dvoulůžkové pokoje mají vždy společný sociální kout, který je vybaven sprchou, umyvadlem a WC. Všechny pokoje jsou vybaveny polohovatelnými lůžky, nočními stolky, uzamykatelnými skříněmi, stolem s židlemi. Další úložné prostory jsou zajištěny ve vestavěných skříních v předsíňkách pokojů. Na každém patře se nachází společná jídelna a kuchyňka, které jsou určeny pouze pro klienty, a také společná koupelna, v níž se nachází vana a bezbariérový sprchový kout.

V zařízení je poskytována ošetrovatelská péče, která probíhá nepřetržitě po celý den. Důraz je kladen na individuální potřeby a přání každého klienta. Zdravotní péče je zajištěna praktickou lékařkou zařízení, která má v Domově seniorů Břeclav svou ordinaci. Lékařka je v zařízení přítomna 2x týdně.

„Zdravotní péče je rovněž nepřetržitě zabezpečována odborným zdravotnickým personálem. Na základě doporučení lékaře provádí tento personál aplikace léků, injekcí a jejich zajištění, převazy defektů i odběry krve dle potřeby a zdravotního stavu uživatelů.“ (Šnoriková, 2011, str. 45)

Domov seniorů disponuje svou vlastní centrální kuchyní. Dietní sestra, která v zařízení také působí, sestavuje podle zásad zdravé výživy a také s ohledem na indikované chronické a individuální potíže obyvatel jídelničky včetně speciálních diet. Strava je klientům zařízení připravována 5x denně. Zahrnuje snídaní, dopolední svačinu, oběd, odpolední svačinu a večeři. Jídlo je podáváno obyvatelům domova jak ve společné jídelně, tak i v jídelnách na oddělení. Klientům, jejichž zdravotní stav jim nedovoluje přesun z lůžka, je strava servírována přímo na pokojích.

Zařízení má také vlastní prádelnu. Pracovnice prádelny se starají o praní ložního prádla podle stanoveného rozpisu na jednotlivých odděleních a praní osobního prádla klientům zařízení vždy 1x týdně dle rozpisu. Švadlena provádí obyvatelům zařízení drobné opravy prádla.

V budově se nachází dobře vybavená rehabilitace, dílna i tělocvična. Mezi další poskytované služby patří kadeřnictví, kosmetika, knihovna i bufet.

V Domově seniorů Břeclav probíhají mimo jiné také volnočasové aktivity seniorů. Každý den mají zkušené pracovnice sociální péče, které jsou vedením aktivit na každém patře zařízení pověřeny, pro obyvatele přichystán jiný program. Jsou to různá paměťová a smyslová cvičení, relaxační cvičení při hudbě či úkoly na procvičování jemné a hrubé motoriky. Velmi důležité jsou pro klienty také chvíle strávené zpěvem tolik oblíbených lidových písní. S velkou oblibou se obyvatelé také scházejí u kávičky a vzpomínají na staré časy nebo v rámci tzv. filmového okénka sledují ve společenské místnosti filmy pro pamětníky. I milovníci ručních prací si přijdou v Domově seniorů Břeclav na své.

Obyvatelé zařízení se také rádi zúčastňují různých společenských akcí, které pro ně výše uvedené pracovnice zařizují. Jsou to pěvecká, taneční i divadelní představení. Během letních dnů se na rozlehlé zahradě zařízení konají kulturní i sportovní odpoledne. Podle zájmu

klientů jsou pořádány taky výlety za poznáním, ale i za zábavou v bližším i vzdálenějším okolí domova.

Další registrovanou službou Domova seniorů Břeclav jsou odlehčovací služby. Jedná se o pobytovou službu, která je sjednána na dobu určitou. Maximální délka pobytu je stanovena na 3 měsíce. Tato forma pobytu je jakousi pomocí pro pečující osoby, které se v jeho přirozeném sociálním prostředí starají o osobu v seniorském věku. Služba je využívána v případech, kdy si pečující osoba potřebuje odpočinout nebo je sama hospitalizována v nemocnici. Kapacita služby jsou dvě lůžka.

Relativně novou službou, kterou breclavské zařízení poskytuje, je denní stacionář. Jedná se, obdobně jako u odlehčovací služby, o formu pomoci pečujícím osobám. Denní stacionář je totiž ambulantní službou, tzn. senior je denně doprovázen či dovážen do zařízení. Pečující osoba si mezitím může navštívit lékaře, vyřídit potřebné záležitosti na úřadech, popř. být v zaměstnání.

„Služba je určena pro seniory, kteří potřebují dohled a péči druhé osoby a to především z důvodu syndromu demence, v důsledku mozkové příhody nebo seniorům, kteří trpí depresemi v důsledku osamělosti.“ (<http://dsbreclav.webiresoft.cz/cz/denni-stacionar/o-službe>) Kapacita služby je sedm míst. Během pobytu v zařízení je zajištěna ošetrovatelská péče, stravování a také aktivizační, výchovné a vzdělávací činnosti.

Poslední poskytovanou službou je bezplatné odborné sociální poradenství. Poradna pro rodinu, manželství a mezilidské vztahy sídlí mimo budovu Domova seniorů Břeclav. Ve spádové oblasti se nachází poradna ve městě Břeclav, Mikulov a Pohořelice. Cílovou skupinou, jak již vyplývá z názvu poradny, jsou děti a mládež ve věku 6 – 26 let ohrožené psychopatologickými jevy ve společnosti, oběti domácího násilí, osoby ohrožené závislostí nebo osoby závislé na návykových látkách a v neposlední řadě také rodiny s dětmi. (<http://dsbreclav.webiresoft.cz/cz/odborne-socialni-poradenstvi/cilova-skupina>)

Použité metody

Při výzkumu byla použita kvantitativní metodologie. Jako nástroj sběru dat byl zvolen dotazník. Tvorba dotazníku podléhá jistým pravidlům, která jsem se snažila dodržet. Patří mezi ně přehlednost a snadná orientace v dotazníku, logicky seřazené po sobě jdoucí otázky a také jasná a srozumitelná formulace otázek v dotazníku.

Výhodou dotazníku je podle Dismana (2005) jeho vysoká efektivnost. Během krátkého časového okamžiku umožňuje posbírat větší množství silně standardizovaných odpovědí. Není zde totiž z pohledu respondenta místo na vyjádření jeho vlastního názoru, protože musí vybírat z předem daných odpovědí. Další nespornou výhodou tohoto nástroje sběru dat je pro respondenta anonymita, kterou mu dotazník zaručuje. Naopak nevýhodou dotazníku je jeho nízká návratnost. (Disman, 2005)

Výzkum se odehrával v Domově seniorů Břeclav. Vzhledem k tomu, že mými respondenty byli obyvatelé zařízení, byla struktura dotazníku přizpůsobena právě jim. Do úvodu dotazníku jsem vložila text, ve kterém jsem představila sebe (kdo jsem a co studuji), tak i záměr tohoto sběru dat (informace pro mou diplomovou práci s cílem zjistit, zda oni jako klienti domova pro seniory využívají možnost se vzdělávat). Text obsahovat také návod, jak postupovat při vyplňování dotazníku, a na závěr ujištění o anonymitě zjištěných informací (viz příloha č. 1). Dále jsem se v dotazníku snažila o vytvoření krátkých, jasných a srozumitelných otázek. Otázky jsem pro přehlednost ještě orámovala, aby bylo i na první pohled patrné, co jsou otázky a co odpovědi na ně. Celý text dotazníku byl psán větším písmem (písmem o velikosti 14), aby se respondentům lépe četl. Předpokládala jsem totiž možné problémy se zrakem, které se v seniorské populaci běžně vyskytují.

Sběr dat se uskutečnil v Domově seniorů Břeclav v měsíci srpnu 2014. Bylo rozdáno celkem 72 ks dotazníků. Zpátky bylo sesbíráno 54 ks vyplněných dotazníků, z nichž ovšem k dalšímu statistickému zpracování bylo vhodných 50. Navrátily se totiž 4 nesprávně vyplněné dotazníky.

Ještě před samotným sběrem dat proběhl tzv. předvýzkum, prostřednictvím kterého jsem se snažila na malém počtu náhodně vybraných respondentů otestovat, zda je v rámci výzkumu možné použít mnou sestavený dotazník. Na základě tohoto předvýzkumu byly provedeny malé změny ve formulaci otázek. Také vyšlo najevo, že není vhodné používat v dotazníku, který je určen seniorské populaci, více forem zaznamenání odpovědí. Proto jsem zvolila z mého pohledu tu nejjednodušší, kroužkováním vybrat odpověď, která se co nejvíce přibližuje skutečnosti.

Dotazník obsahuje celkem 8 otázek, které měly potvrdit či vyvrátit mnou stanovené hypotézy.

Otázky č. 1, 2, 8 zjišťují, jakým způsobem tráví klienti domova pro seniory svůj volný čas, kterým činnostem dávají přednost a zda jsou se způsobem trávení svého volného času spokojeni.

Otázky 3 – 4 se zaměřují na zájem obyvatel domova pro seniory navštěvovat vzdělávací aktivity i mimo budovu Domova seniorů Břeclav.

Otázky 5 – 7 zkoumají, zda využili klienti Domova seniorů Břeclav možnost navštěvovat vzdělávací aktivity i mimo zařízení, jaké aktivity si senioři zvolili. Dále mě zajímal také důvod, proč se rozhodli vzdělávací aktivity mimo zařízení absolvovat.

Poslední otázky v dotazníku jsou demografické údaje o respondentovi, který dotazník vyplnil. Jedná se o otázky ohledně pohlaví, věku a délky pobytu v zařízení.

V dotazníku byly kladeny následující otázky:

- 1) Jak trávíte svůj volný čas v Domově seniorů Břeclav?
- 2) Které z volnočasových aktivit v DS Břeclav navštěvujete?
- 3) Zajímáte se o možnosti vzdělávacích aktivit ve městě Břeclav?
- 4) Kde získáváte informace o probíhajících vzdělávacích aktivitách ve městě Břeclav?
- 5) Zúčastnil/a jste se i jiného kurzu mimo zařízení, který nebyl pořádán pracovníci DS Břeclav?
- 6) Jaký kurz to byl?
- 7) Co Vás motivuje ke vzdělávání, k návštěvě nějaké vzdělávací aktivity?
- 8) Jste spokojen/a se svým trávením volného času v Domově pro seniory Břeclav?

6 ANALÝZA ZÍSKANÝCH DAT

První díl praktické části mé diplomové práce se zabývá analýzou břeclavských institucí, které se zaměřují na vzdělávací aktivity seniorů. Druhý díl praktické části je věnován kvalitativnímu výzkumu v Domově seniorů Břeclav s cílem zjistit, zda využívají obyvatelé zařízení možnost se i v seniorském věku dále vzdělávat a jaké druhy vzdělávacích aktivit preferují. Vzdělávat se nejen v rámci nabídky aktivit a činností, které probíhají v budově Domova seniorů Břeclav, ale také mimo zařízení a to ve městě Břeclav. Z tohoto důvodu bylo nutné zjistit, zda v Břeclavi vůbec existuje nějaká nabídka vzdělávacích aktivit pro seniory.

Samotnému zmapování nabídky vzdělávacích aktivit, jejichž cílovou skupinou jsou lidé v důchodovém věku, předcházelo hledání a shánění informací. Pečlivě jsem studovala regionální týdeníky či břeclavský zpravodaj Radnice, jestli neobjevím nějakou pozvánku na kurz či podobnou vzdělávací činnost, která by byla adresována osobám v seniorském věku. Bohužel, tento zdroj informací břeclavské organizace mnoho nevyužívají. Tímto způsobem jsem se dozvěděla jen o akcích, které pořádala břeclavská knihovna a Městská policie Břeclav. Jednalo se o Virtuální univerzitu třetího věku a o Senior Akademii Bezpečí.

Poté jsem ke svému hledání využívala internet. Tato činnost byla zdlouhavá, ale úspěšná. Prostřednictvím elektronické pošty, rozesíláním e-mailů, jsem postupně oslovila všechny organizace s místem svého působení přímo ve městě Břeclav.

Nejprve jsem zkontaktovala všechny organizace, které se věnují výuce cizích jazyků. Z celkového počtu pěti organizací poskytuje vzdělávací aktivity i seniorské populaci jen jedna, a to Jazyková škola s právem státní závěrečné zkoušky při Gymnáziu Břeclav.

Dále jsem zacílila své pátrání mezi sekundární vzdělávací systém. V Břeclavi sídlí několik středních škol. Jedná se o Gymnázium Břeclav, Obchodní akademii a Průmyslovou školu Edvarda Beneše Břeclav, Soukromou střední školu manažerskou a zdravotnickou a Soukromé střední učiliště. Při těchto středních školách existují kurzy různého zaměření (např. kadeřnice či kosmetička) pro širokou veřejnost, ale opět jen jedna z nich nabízí vzdělávací kurz seniorům nad 50 let. Je to Soukromá střední škola manažerská a zdravotnická s. r. o., která pořádala Počítačový kurz základů pro střední a starší generaci.

V Břeclavi sídlí také pobočka Akademie Jana Ámose Komenského. Je to instituce, která se orientuje na vzdělávání dospělých. V rámci své činnosti pořádají pro lidi postproduktivního věku kurzy cizího jazyka. V minulosti nabízela také kurzy základů práce na PC.

Důležitou součástí života břeclavských seniorů je také KLAS – Klub aktivních seniorů při SeniorPointu Brno, který má v Břeclavě svou pobočku. Program schůzek, téma setkání, je zveřejněn na jedno pololetí dopředu, a proto je zde vítán každý, koho dané téma zajímá a má k němu co říct.

Ve svém výčtu musím zmínit také činnost církví. Církev, náboženství, společenství, víra - to pro mnohé lidi znamená nejen duchovní pomoc a oporu, ale také jejich druhou rodinu. Rodinu, která je tady, když potřebuje člověk radu, pohlázení, pochopení. V Břeclavi má svou působnost mnoho církví, ale pouze dvě nabízejí seniorům možnost se setkávat i mimo bohoslužby. Jedná se o Církev adventistů sedmého dne a Českobratrskou církev evangelickou.

Břeclavská Městská Policie pořádala letos první ročník preventivního projektu Senior Akademie Bezpečí, který je určen právě lidem důchodového a předdůchodového věku.

V neposlední řadě je má pozornost věnována vzdělávacím činnostem břeclavské knihovny. Knihovna jako centrum vzdělávání nabízí kromě „klasických“ knih i knihy zvukové v podobě MP3 nebo kazety, ale také CD různých hudebních žánrů v tamějším hudebním oddělení. Každoročně pořádá, nejen pro své dětské a věkově starší čtenáře, mnoho zajímavých přednášek, besed, výstav a kurzů. Novinkou, kterou letos poprvé mají možnost vyzkoušet břeclavští senioři, je Virtuální univerzita třetího věku.

Všechny výše uvedené aktivity a činnosti, jejichž adresáty jsou lidé v postproduktivním věku, jsem pro srozumitelnost ještě níže krátce popsala. Ve stručné charakteristice je představena pořadatelská organizace, následuje popis její činnosti a v neposlední řadě seznámení se s daným kurzem či činností.

6.1 Senior a externí možnosti jeho vzdělávání

Název organizace	Akademie J. A. Komenského o. s.
Sídlo:	Ul. 17. Listopadu 1a, 690 02 Břeclav
Název kurzu:	Počítače pro seniory

Akademie J. A. Komenského je občanské sdružení, které v oblasti vzdělávání dospělých působí již od počátku devadesátých let 20. století. V současné době je Akademie J. A. Komenského považována za největší nestátní vzdělávací instituci v České republice.

Břeclavská pobočka akademie pořádá jednak jazykové kurzy pro organizace, veřejnost i děti, ale také mnoho odborných seminářů, kvalifikačních a rekvalifikačních kurzů. Aktuální nabídka seminářů a kurzů je ke shlédnutí na webových stránkách instituce, ale také na mnoha vývěskách v budově, kde organizace sídlí.

Tato vzdělávací instituce kromě jiného nabízí počítačové kurzy pro seniory. Zatím se však nepřihlásil dostatečný počet zájemců, aby mohl být kurz otevřen. Výuka má podle plánu probíhat 2 x 4 hodiny týdně, v celkovém počtu 40 hodin. Cena kurzu činí 2. 800,- Kč.

V minulosti také pořádala jazykové kurzy (jazyk anglický a německý) pro seniory, avšak pro nezáměr z řad osob důchodového věku byl z nabídky vyjmut. Pracovnice břeclavské pobočky J. A. Komenského paní Machová uvedla, že jazykový kurz byl otevřen pouze jednou a to pro dva zájemce.

V roce 2011 využila Akademie J. A. Komenského, Břeclav možnosti vyplnit grantový projekt, který od roku 2007 vyhlašuje Nadace Livie a Václava Klausových, s názvem „Senioři komunikují“. Cílem tohoto projektu je dát příležitost lidem v důchodovém věku seznámit se s moderními komunikačními prostředky jako jsou počítače, mobilní telefony a bankovní služby (platební karty). Kurz v rozsahu 14ti hodin je pro účastníky kurzu bezplatný. (<http://nadacnifondklausovych.cz/Seniori-komunikuji-1/>)

Povinností pořadatele, tj. Akademie J. A. Komenského, v rámci projektu je zajistit vhodnou učebnu s možností připojení k internetu, potřebné technické vybavení (10 osobních počítačů) a také sjednat lektora pro celý kurz. Další podmínka zadavatele projektu je vybrat vhodnou desetičlennou skupinku účastníků.

Účastnit se tohoto projektu využilo i tehdejší vedení břeclavského Domova seniorů, které z řad svých obyvatel vybralo deset zájemců. Po jeden pracovní týden dojížděli vybraní senioři z Domova seniorů Břeclav do nedaleké učebny J. A. Komenského, kde se nejprve učili základní obsluhu osobního počítače. Dále byli seznámeni s využíváním internetu, používání elektronické pošty a také s psaním textu v ní. V neposlední řadě bylo obsahem tohoto kurzu také získání základních znalostí v oblasti bankovních služeb, tj. používání platební karty. Na závěr byli všichni účastníci kurzu krátce seznámeni také se základními funkcemi mobilních telefonů.

Název organizace	Soukromá střední odborná škola manažerská a zdravotnická s r. o.
Sídlo:	Slovácká 322/1A, 690 02 Břeclav
Název kurzu:	Počítačový kurz základů pro střední a starší generaci

Soukromá střední odborná škola manažerská a zdravotnická zahájila svou činnost v roce 1993 v Mikulově, ovšem o rok později přesídlila do Břeclavi. V současné době nabízí zájemcům vzdělání ve dvou 4-letých denních studijních oborech, které jsou zakončeny maturitní zkouškou. Jedná se o obor „Zdravotnický asistent“ a „Obchodní manager“.

V rámci své činnosti nabízí škola také několik kurzů pro veřejnost. Jedním z nich je i Počítačový kurz základů pro střední a starší generaci. Ačkoliv je tento kurz pro veřejnost vypisován každoročně, podařilo se jej podle jednatelky školy paní Reichmannové zrealizovat pouze jedenkrát. Bylo to v roce 2009 pro osoby se zdravotním postižením ve věku 50+. Organizace měla snahu kurz otevřít i v letech následujících, avšak nikdy se již nepřihlásil dostatečný počet zájemců. Minimální kapacita kurzu je stanovena na počtu 10 účastníků.

Kurz probíhal v prostorách počítačové učebny Soukromé střední odborné školy manažerské a zdravotnické. Obsahem kurzu bylo seznámení se s ovládáním počítače, základy programu Word, Excel a také s prací na internetu a elektronickou poštou.

Budova školy není bezbariérová, ale to na realizaci kurzu nemělo vliv. Kurz se odehrával v počítačové učebně školy, která je situována v přízemí, kam se bez větších obtíží dostanou i lidé upoutaní na invalidní vozík.

Název organizace	Gymnázium a Jazyková škola s právem státní závěrečné zkoušky
Sídlo:	Sady 28. října 1, 690 02 Břeclav
Název kurzu:	Odpolední kurzy cizích jazyků – NJ, Aj. Fj

Při Gymnáziu Břeclav existuje státní jazyková škola, která pořádá odpolední kurzy cizích jazyků. Na výběr je jazyk anglický, německý a francouzský. Výuka probíhá v budově Gymnázia Břeclav, povětšinou v jazykových učebnách, po celý školní rok a koná se vždy 2x týdně dvě vyučovací hodiny. Kapacita je tvořena 10 – 15 účastníky. Cena kurzu je 5.000,- Kč.

Speciální kurzy pro seniory jazyková škola při Gymnáziu Břeclav nemá. Zájemci postproduktivního věku obvykle navštěvují, dle sdělení paní Zubalíkové, odpolední jazykové kurzy pro dospělé. I když zájemci z řad seniorů netvoří účastníky výuky tak často. Zvolené učební tempo ale zvládají všichni účastníci kurzů bez větších problémů.

Budova Gymnázia Břeclav je bezbariérová.

Název organizace	Městská policie Břeclav
Sídlo:	Kupkova 3, 690 02 Břeclav
Název kurzu:	Senior Akademie Bezpečí

Preventivní projekt Městské policie Břeclav „Senior Akademie Bezpečí“ se konal letos poprvé. Byl určen především pro zájemce v seniorském věku. Zájem aktivně se zúčastnit tohoto projektu vyjádřilo téměř 60 lidí z Břeclavi. Setkávali se pravidelně 1x týdně po dobu tří měsíců. Přednášky probíhaly ve velké zasedací místnosti Městského úřadu v Břeclavi. Výuka byla pro účastníky projektu bezplatná.

„Jedním z cílů projektu je předat seniorům nejnovější poznatky z oblastí, v nichž se lidé staršího věku dlouhodobě často ocitají v postavení snadných a do důsledku vzato zbytečných obětí. Důvody jsou dva: přílišná důvěřivost a nedostatek informací. Zatímco ke korigování důvěřivosti mohou strážníci nabádat, informace mohou skutečně předávat nebo

jejich předání zprostředkovat.“ (<http://www.mpbv.cz/aktualne/aktualni-informace/324-breclavsti-straznici-pripravuji-pro-seniory-akademii-bezpeci>)

Projekt nabídl svým posluchačům užitečné informace z mnoha oblastí. Jednalo se například o „prevenci různých druhů a forem kriminality, včetně šikany a kybernetické kriminality, na řadu se dostala také jejich práva jako spotřebitelů, pacientů nebo uživatelů sociálních služeb, nezapomnělo se ani na předcházení požárům a řešení mimořádných událostí, účastníci byli seznámeni také se zásadami i novinkami v oblasti bezpečnosti silničního provozu nebo poskytování první pomoci.“ (<http://www.mpbv.cz/aktualne/aktualni-informace/439-senior-akademie-bezpeci-ma-sve-prvni-absolventy>)

Výše uvedené informace předával seniorům tým složený z deseti lektorů. Jednalo se o zástupce Městské policie v Břeclavi, Policie ČR, Hasičského záchranného sboru, České národní banky, Oblastní Charity Břeclav, ale také brněnské centrály Sdružení na ochranu spotřebitelů. (<http://www.mpbv.cz/aktualne/aktualni-informace/339-mestska-policie-zahajila-projekt-senior-akademie-bezpeci>)

Budova Městského úřadu Břeclav je bezbariérová.

Název organizace	Českobratrská církev evangelická – sbor Břeclav
Sídlo:	Náměstí Svobody 14, 690 02 Břeclav
Název kurzu:	Seniorklub

Českobratrská církev evangelická má v České republice mezi protestantskými církvemi nejpočetnější zastoupení. Evangelický sbor v Břeclavi se schází ve svém kostele, který je postavený ve funkcionalistickém stylu. V kostele se konají nejen pravidelné bohoslužby, ale také mnohé z dalších z činností církve (např.: Seniorklub, Třicátníci, nedělní škola). Pořádají také různé besedy, přednášky či koncerty. (<http://www.ccebreclav.cz/>)

Jak už bylo řečeno, Seniorklub je jedna z dalších aktivit Evangelického sboru v Břeclavi. Seniorklub je určen pro setkávání osob starší generace, tedy pro lidi důchodového či předdůchodového věku. Schůzky Seniorklubu se konají každé první úterý v měsíci v breclavském evangelickém kostele a jsou otevřeny všem, nejen členům sboru. Náplní

schůzek jsou různá témata zaměřená na život seniorů, ale také besedy nad cestovatelskými zážitky pozvaných hostů. O činnosti Seniorklubu se lze dozvědět na webových stránkách břeclavského evangelického sboru, na ohláškách při nedělní bohoslužbě.

Název organizace	Církev adventistů sedmého dne
Sídlo:	Jiráskova 2, 690 02 Břeclav
Název kurzu:	Klub otevřeného společenství

Klub otevřeného společenství (KOS) funguje při břeclavské Církvi adventistů sedmého dne od roku 2006. Jsou to setkání seniorů a jim blízkých osob, která se uskutečňují pravidelně s frekvencí 3 – 8 týdnů, záleží dle domluvy. Setkávání je buď ve fáře tzv. Bílého kostela, kostela Církve adventistů sedmého dne. Budova není bezbariérová. Podmínkou vstupu na akce není účast v jakémkoliv církevním společenství.

Obsahem setkávání jsou poznávací výlety po regionu i mimo něj, volnočasové aktivity - kreslení hrníčků, pečení, výroba vánočních svícnů atd., přednášková činnost (zdravý způsob života, bylinky, masáže, lidové tradice a zvyky, vodoléčba atd.). Přednášky jsou zdarma.

Název organizace	Senior Point Brno
Sídlo:	Svatoplukova 18, 690 02 Břeclav
Název kurzu:	KLAS – KLub Aktivních Seniorů

Projekt KLub Aktivních Seniorů, aneb KLAS, v České republice funguje již pět let. Vзором a inspirací pro založení tohoto českého projektu se stal obdobný vzdělávací program LIMA (kvalita života ve stáří), který má kořeny v Rakousku.

V rámci celé republiky existuje mnoho těchto jednotlivých KLASů, které se potom postupně sdružují podle krajů ve SNOPy (Spolupráce Na Oblastní Pobočce). Toto vzájemné sdružování usnadňuje komunikaci, podporuje předávání zkušeností a výměnu informací.

V rámci své působnosti vydává KLAS také svůj časopis, čtvrtletník ZRNKO. Původně byl zamýšlen jako metodická příručka pro vedoucí seniorských klubů, tj. animátorky KLASu, ale nabízí také inspiraci pro práci se seniory při jednotlivých schůzkách KLASu v daném období, či může sloužit seniorům jako prostředek pro zpříjemnění volné chvíle.

KLAS Břeclav je zajišťován brněnskou institucí SeniorPoint. Tato instituce má v sídle Oblastní Charity Břeclav pronajatou místnost, která je pro seniory otevřena vždy v pondělí a ve čtvrtek. Zde si mohou vyřídit slevové karty SeniorPas, pracovat na počítači či mohou za pracovníci SeniorPointu přijít a poradit se se svými problémy (v oblasti právního systému). Další aktivitou SeniorPointu je KLAS.

KLAS je místem, kde se senioři mohou pravidelně setkávat a vzájemně spolu komunikovat nejen nad svými radostmi a starostmi. Toto samotné setkávání, které se v Břeclavi odehrává vždy každé druhé úterý v měsíci, se koná v malém sále břeclavské knihovny. Schůzek se pravidelně účastní asi 20 seniorek. Každé setkání je jinak tematicky laděno.

Program schůzek je „rozčleněn do čtyř hlavních částí, které ve svém komplexu napomáhají seniory udržovat ve své samostatnosti a soběstačnosti s přihlédnutím na individuální podmínky každého z účastníků. Trénuje se paměť, motorika, nacvičují se různé nové kompetence a prohlubují stávající možnosti, včetně psychohygieny nebo přímo duchovních (morálních) otázek.“ (<http://crsp.cz/seniori/17-klas-klub-aktivnich-senioru>)

Obsahem schůzek není jen trénink paměti, psychohygieny, motorika, ale i výtvarné činnosti či různé výlety po okolí.

Název organizace	Městská knihovna Břeclav
Sídlo:	Národních hrdinů 9, 690 02 Břeclav
Název kurzu:	Virtuální Univerzita třetího věku a jiné vzdělávací aktivity

Městská knihovna Břeclav představuje kulturní a vzdělávací instituci, která ve městě Břeclav funguje již mnoho desítek let. Je považována za nejstarší břeclavskou organizaci v oblasti kultury, neboť její historie je spjata se čtenářským spolkem Břetislav. Ten vznikl v roce 1882. (<http://www.knihovna-bv.cz/index.php?path=info/>)

Břeclavská knihovna je pro přehlednost rozdělena na několik samostatných oddělení. Má oddělení pro dětské čtenáře a pro dospělé, hudební oddělení, studovnu s přístupem na internet, čítárnu a nově také zvukovou knihovnu. Pro své čtenáře je otevřena po všechny pracovní dny v týdnu. Součástí knihovny jsou také tři pobočky ve třech částech města Břeclav (pobočka Charvátská Nová Ves, Poštorná, Stará Břeclav).

Městská knihovna Břeclav má ve svých prostorách k dispozici dvě místnosti, tzv. velký a malý sál. Tyto prostory jsou velmi často využívány pro výuku a vzdělávání, které tato instituce také zajišťuje. Mnohé aktivity jsou spjaty s činností knihovny. Pořádá například Literární kavárny (jedno z témat kavárny bylo Osudová přitažlivost), velmi oblíbené jsou také Hudební kavárny, které jsou spojeny s tematicky laděným poslechem hudby či s pouštěním videozáznamů písniček (výběr z akcí již uplynulých: např. The Beatles, Johnny Cash, Michal Tučný aneb Country je vše, co mám rád). Konají se zde také různé přednášky (jedna z posledních akcí byl přednáška pana Miroslava Geršice na téma Charváti na Břeclavsku), výstavy fotografií a také divadelní představení ať už pro děti či pro dospělé.

V neposlední řadě připravuje pro veřejnost mnoho zajímavých kurzů. Některé z nich se v nabídce objevují pouze jedenkrát (kurz Objevte mizející krásu lidových ornamentů z Podluží, Kurzy grafoterapie aneb Rukopisem k rozvoji osobnosti, Kurzy rychločtení. Jiné však nabízí knihovna opakovaně (Trénink paměti).

Novinkou v nabídce vzdělávacích aktivit Městské knihovny Břeclav je **Virtuální univerzita třetího věku (VU3V)**. Projekt, jehož garantem je Provozně ekonomická fakulta České zemědělské univerzity v Praze, umožňuje seniorům absolvovat U3V i v místech České republiky, kde nesídlí žádná univerzita či vysoká škola, která tuto formu celoživotního vzdělávání nabízí.

Cílovou skupinou jsou osoby v seniorském věku, ale také invalidní důchodci bez rozdílu věku či nezaměstnané osoby nad 50 let věku. Podmínkou studia je řádně vyplněná přihláška a také uhrazení poplatku. Nultý ročník VU3V je zpoplatněn částkou 150,- Kč za celý semestr. Každý další řádný semestr je jinak finančně ohodnocen. Výše částky se odvíjí od zvoleného tématu přednášky, která bude po celý semestr přednášena. Témata přednášek si volí sami účastníci z nabídky Provozně ekonomické fakulty ČZU v Praze. Výuka probíhá 1x za čtrnáct dní v sále břeclavské knihovny. (<http://breclav.blogspot.cz/2013/08/virtuali-univerzita-tretiho-veku-vu3v.html>)

VU3V je alternativa ke klasické, prezenční formě U3V. Při této formě výuky je využíváno nových komunikačních technologií a internetu. Nepřednáší tam naživo profesor z VŠ. Přednáška vysokoškolského profesora je totiž z internetu dataprojektorem přenášena na plátno, které účastníci v rámci kolektivní výuky s lektorem sledují. Po shlédnutí přednášky následuje test, který je individuálně vyplněn na počítači. Také závěrečné zkoušky probíhají stejnou formou. Pokud účastník VU3V absolvuje 6 semestrů (tj. 3 roky studia), má nárok na slavnostní promoci. (<http://breclav.blogspot.cz/2014/01/virtualni-univerzita-tretiho-veku.html>)

6.2 Senior a interní možnosti jeho vzdělávání

Obyvatelé Domova seniorů Břeclav mají možnost navštěvovat různé aktivity, které v zařízení každý pracovní den probíhají. Jejich realizaci mají na starosti pověřené pracovnice sociální péče.

Tyto volnočasové aktivity mají charakter zájmového vzdělávání. Jedná se o aktivity, které jsou obyvatelům zařízení z nějakého důvodu blízké (zpěv, ruční práce, pohybová a smyslová cvičení). Během několika let pracovnice vyzorovaly, které činnosti a aktivity patří mezi klienty k oblíbeným a které nikoliv.

Zájemci se setkávají vždy podle daného týdenního rozvrhu. Setkání se konají povětšinou v jídelně, v letních měsících je pro konání aktivit využívána i terasa domova.

Jednou z takto oblíbených aktivit je zpěv. Vzhledem k tomu, že obyvatelé zařízení vyrůstali povětšinou v Břeclavi a v okolních vesnicích, vždy si se zájmem zanotují nějakou lidovou písničku. Pracovnice mají připravené i jimi vytvořené zpěvníčky oblíbených písniček. Prostřednictvím této aktivity je trénována paměť či vyjadřovací schopnosti obyvatel. Klienti se aktivně zapojují, rádi se učí nové písně a tím je alespoň částečně zachována jejich duševní svěžest.

Pohybová a relaxační cvičení patří mezi další aktivity, které v zařízení probíhají. Jsou zaměřeny na protažení horní i dolní poloviny těla. Většinou probíhají v sedu na židli za pomoci různých malých míčků, cvičebních gum a balonů. Cviky jsou vybírány s ohledem na zdravotní stav obyvatel a také vzhledem k jejich fyzickým schopnostem a možnostem.

Tato činnost je vhodná pro uvolnění a protažení jak horních, tak dolních končetin, nácviku správného dýchání a také coby způsob udržování tělesné kondice.

Rukodělné činnosti jsou jako volnočasová aktivita u ženského osazenstva obyvatel Domo-va seniorů Břeclav velmi oblíbené. Ženy se této činnosti věnují rády. Činnost je různorodá, klientky zde háčkují, pletou, vyšívají či tkají polštáře a podsedačky. Stalo se již nepsanou tradicí, že během těchto aktivit si obyvatelky DS Břeclav předávají ústní formou různé informace a novinky, co se během dne událo.

Jsou to činnosti, které přispívají k udržení duševní svěžesti obyvatelek, protože stále mají zájem učit se nových způsobům ručních prací. Prostřednictvím těchto aktivit dochází také k tréninku jemné motoriky.

Velmi oblíbeným programem je také tzv. filmové okénko, které slouží k ukrácení dlouhých chvil během zimních večerů a také při letní nepřízni počasí. Jedná se o promítání filmů pro pamětníky, které jsou seniorskou populací vyhledávaným bodem programu. Na první pohled by se mohlo zdát, že se jedná o pouhé sledování televize, ale pro obyvatele DS Břeclav to také znamená vrácení se do jejich mladých let. Mnohokrát ještě zůstávají v kulturní místnosti přítomni i po konci filmu, aby si společně zavzpomínali na doby minulé a podělili se se svými zážitky i s ostatními.

V zařízení probíhal v minulosti také kroužek práce na počítači. Zájem o tuto činnost byl u obyvatel DS Břeclav minimální. Avšak jeden počítač i s připojením na internet je volně přístupný všem obyvatelům v knihovně zařízení a kdo má zájem, může jej ve svém volném čase využívat.

Nedílnou součástí života v zařízení se staly různé kulturní a společenské aktivity. Patří k nim různá taneční, pěvecké a divadelní představení. Pracovnice sociální péče, které jsou pověřeny vedením volnočasových aktivit, zprostředkovávají obyvatelům DS Břeclav nejméně jednou za měsíc nějaké výše uvedené představení. S velkým ohlasem bývají vítány sportovní a zábavné aktivity pro seniory, jakým je v letních měsících například grilování spojené s poslechem kapely. Jsou také pořádány výlety do okolí či návštěvy restaurací.

Klienti, kteří navštěvují výše uvedené aktivity v DS Břeclav, si ku příležitosti např. dne otevřených dveří, týdne sociálních služeb, k různým výročím zařízení, vánočním a velikonočním kavárničkám vždy rády přichystají program, v rámci kterého představí svou oblíbenou volnočasovou činnost. Jsou to pro ně výjimečné ba slavnostní chvíle, které jim dodávají pocit jejich vlastní užitečnosti.

Program volnočasových aktivit a jejich obsahová náplň se neustále vyvíjí. Vždy ale vychází z potřeb obyvatel zařízení. Pracovnice se snaží obohatit stávající nabídku činností o aktivity nové a to s ohledem na zdravotní stav, možnosti a schopnosti obyvatel Domova seniorů Břeclav.

6.3 Presentace výsledků

Otázka č. 1: Jak trávíte svůj volný čas v Domově seniorů Břeclav?

Volný čas vyplňuje obyvatelům Domova seniorů Břeclav většinu dne. Znamená to časový prostor, který si může každý jedinec zaplnit podle svého uvážení. Vzhledem k tomu, že většina lidí má více zájmů a koníčků, byla i v této otázce možnost vybrat a zakroužkovat v dotazníku více z nabízených možností.

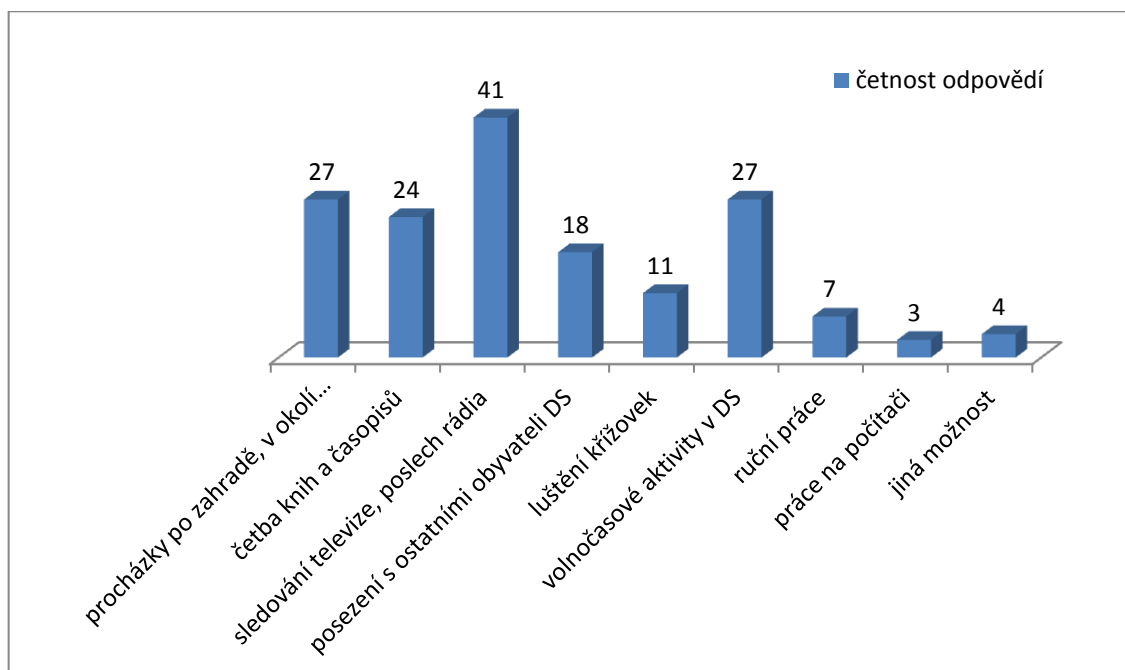
Z výzkumu vyplynulo, že nejoblíbenější činností obyvatel Domova seniorů Břeclav je sledování televize a poslech rádia. Tento způsob trávení volného času uvedlo 41 z celkového počtu 50 dotazovaných mužů a žen. I další uvedené aktivity svědčí o tom, že obyvatelé Domova seniorů Břeclav preferují spíše pasivní způsob trávení volného času. Čtením knížek a časopisů si krátí volné chvíle během dne 24 z celkem 50 respondentů.

Ovšem shodně vždy 27 respondentů uvedlo, že mezi další hojně vyhledávané činnosti patří procházky po zahradě či v okolí zařízení a také volnočasové aktivity v Domově seniorů Břeclav.

Luštění křížovek vyhledává 11 respondentů. Také posezení s ostatními obyvateli DS je respondenty oblíbené, neboť tuto možnost označilo 18 z nich. V neposlední řadě se 3 respondenti z celkového počtu 50 dotazovaných osob věnují práci na počítači, tedy spíše práci s internetem. Oblíbenou činností hlavně u žen jsou ruční práce, kterým se věnuje 7 z dotazovaných žen.

V této otázce byla možnost vepsat i jinou činnost, které se respondenti ve svém volném čase věnují. Jeden z obyvatelů Domova seniorů Břeclav hraje na housle, jiný maluje obrázky a další zase rád odpočívá a relaxuje. Tyto aktivity se však mezi respondenty objevily vždy v minimálním zastoupení.

Graf 4. Jak trávíte svůj volný čas v Domově seniorů Břeclav?

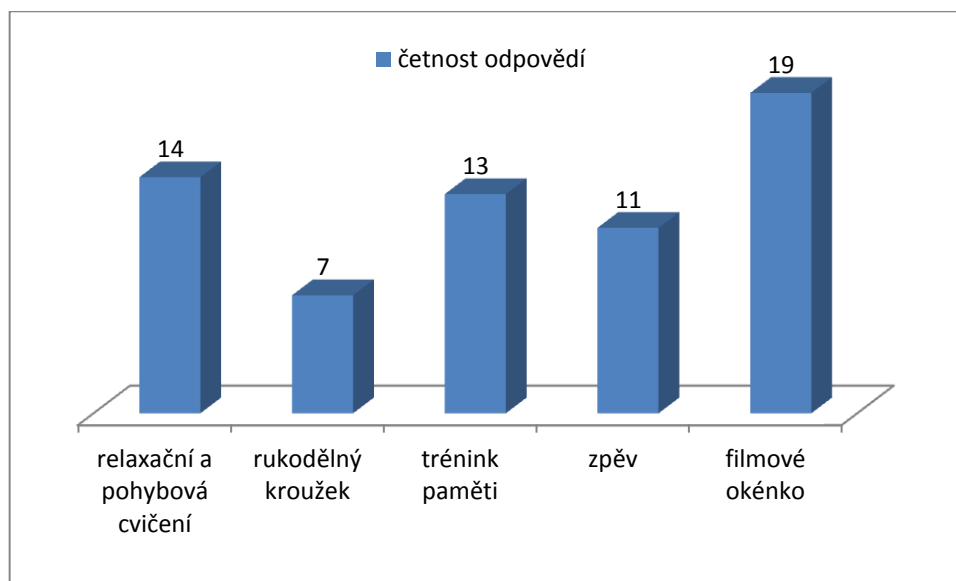

Otázka č. 2: Které z volnočasových aktivit v Domově seniorů Břeclav navštěvujete?

Na tuto otázku odpovídali jen ti respondenti, kteří v první otázce uvedli, že navštěvují volnočasové aktivity. Tuto variantu uvedlo 27 z celkového počtu 50 dotazovaných mužů a žen.

Jednou z nejoblíbenějších volnočasových činností, kterou v dotazníku zvolili obyvatelé DS Břeclav, je filmové okénko. Tedy promítání starých, často černobílých filmů, které jsou v současné společnosti nazývány filmy pro pamětníky. Filmové okénko si nenechá v programu aktivit ujít 19 respondentů. Také relaxační a pohybová cvičení patří k vyhledávaným volnočasovým činnostem. Věnuje se jim 14 z 27 dotazovaných mužů a žen. Trénink paměti uvedlo 13 respondentů. Další oblíbenou činností je zpěv, který v rámci volnočasových aktivit vyhledává 11 osob ženského pohlaví. Do tohoto kroužku totiž nechodí ani jeden muž. Taktéž další činnost je orientována na ženské osazenstvo Domova seniorů Břeclav. Jedná se o rukodělný kroužek, který označilo 7 respondentů z celkového počtu 27 dotazovaných osob.

Graf 5. Které z volnočasových aktivit v DS Břeclav navštěvujete?

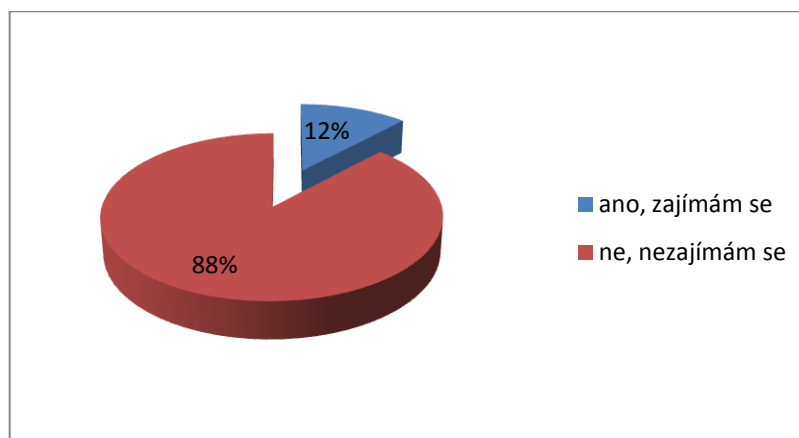
Otázka č. 3: Zajímáte se o možnosti vzdělávacích aktivit ve městě Břeclav?

Zájem o nabídku či možnosti vzdělávacích aktivit ve městě Břeclav má pouze 6 respondentů, tj. 12% z 50 mužů a žen, kteří se výzkumu zúčastnili. Na druhou stranu o možnosti vzdělávacích aktivit mimo zařízení se nezajímá 44 respondentů, tj. 88% z dotazovaných mužů a žen.

Tab. 6. Zajímáte se o možnosti vzdělávacích aktivit ve městě Břeclav?

	četnost	%
ano, zajímám se	6	12
ne, nezajímám se	44	88
celkem	50	100

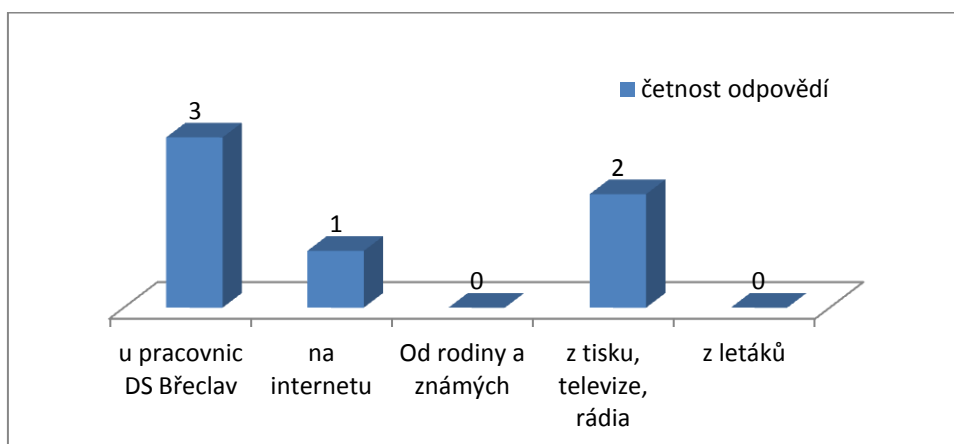
Graf 6. Zajímáte se o možnosti vzdělávacích aktivit ve městě Břeclav?

Otázka č. 4: Kde získáváte informace o probíhajících vzdělávacích aktivitách ve městě Břeclav?

Tato otázka byla adresována jen těm respondentům, kteří v otázce předcházející uvedli, že se zajímají o možnosti vzdělávacích aktivit ve městě Břeclav. Odpovídalo na ni tedy celkem 6 mužů a žen. Při shánění informací o probíhajících vzdělávacích aktivitách ve městě Břeclav by se ve 3 případech obrátili respondenti na pracovníce Domova seniorů Břeclav. Další 2 respondenti vyhledávají informace v médiích – sledují oznámení v regionálním tisku, poslouchají rádio či televizi. Nejméně zastoupenou odpovědí je vyhledávání informací o probíhajících aktivitách přímo na internetu. Toto možnost uvedl 1 respondent.

Graf 7. Kde získáváte informace o probíhajících vzdělávacích aktivitách ve městě Břeclav?

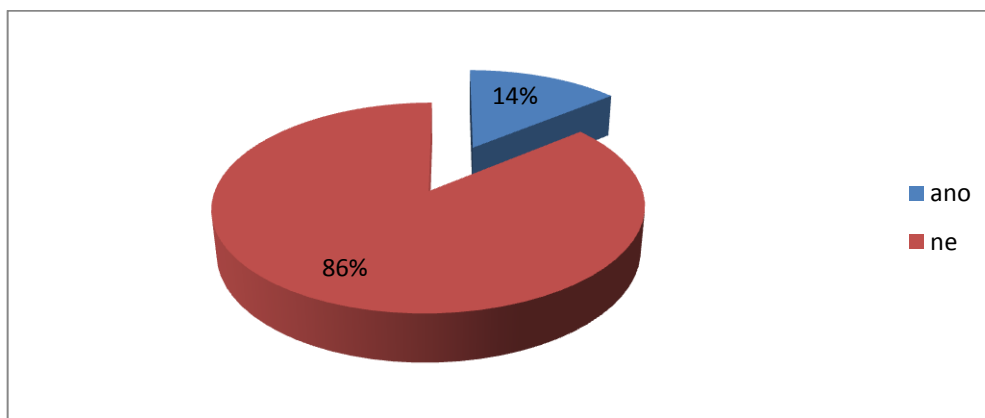
Otázka č. 5: Zúčastnil/a jste se i jiného kurzu mimo zařízení, který nebyl pořádán pracovníci Domova seniorů Břeclav?

Obyvatelé Domova seniorů Břeclav neprojevují příliš velký zájem o možnosti se dále nějakým způsobem vzdělávat. Přesto však 7 respondentů (14%) se v minulosti účastnili nějaké vzdělávací aktivity, která nebyla pořádána pracovníci Domova seniorů Břeclav a probíhala mimo zařízení. Zbývajících 44 z celkového počtu 50 mužů a žen (86%), kteří se výzkumu účastnili, žádný kurz mimo budovu Domova seniorů Břeclav neabsolvovalo.

Tab. 7. Zúčastnil/a jste se i jiného kurzu mimo zařízení, který nebyl pořádán pracovníci Domova seniorů Břeclav?

	četnost	%
ano	7	14
ne	43	86
celkem	50	100

Graf 8. Zúčastnil/a jste se i jiného kurzu mimo zařízení, který nebyl pořádán pracovníci Domova seniorů Břeclav?

Otázka č. 6: Jaký kurz to byl?

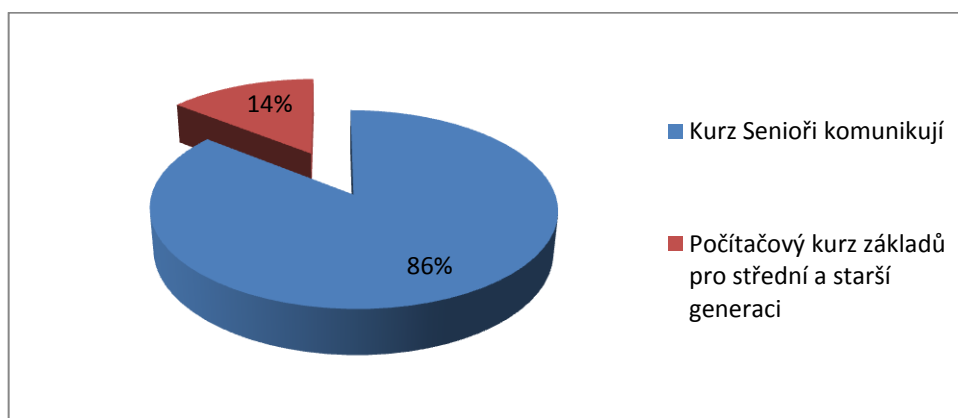
Jednalo se o otevřenou otázku, která rozvíjela otázku předchozí. Nebylo v mých možnostech zde vypisovat všechny kurzy a aktivity, které ve městě Břeclav v minulosti probíhaly

či právě probíhají. Z tohoto důvodu byla zvolena otevřená otázka a respondent zde mohl libovolně napsat kurz, kterého se zúčastnil. Z celkového počtu 7 respondentů odpovědělo, že 6 z nich (86%) se zúčastnilo kurzu „Senioři komunikují“, který pořádala Akademie Jana Ámose Komenského se sídlem v Břeclavi. Zbývající 1 respondent (14%) absolvoval „Počítačový kurz základů pro střední a starší generaci“, který byl realizován Soukromou střední školou manažerskou a zdravotnickou v Břeclavi.

Tab. 8. Jaký kurz to byl?

	četnost	%
Kurz Senioři komunikují	6	86
Počítačový kurz základů pro střední a starší generaci	1	14
Celkem	7	100

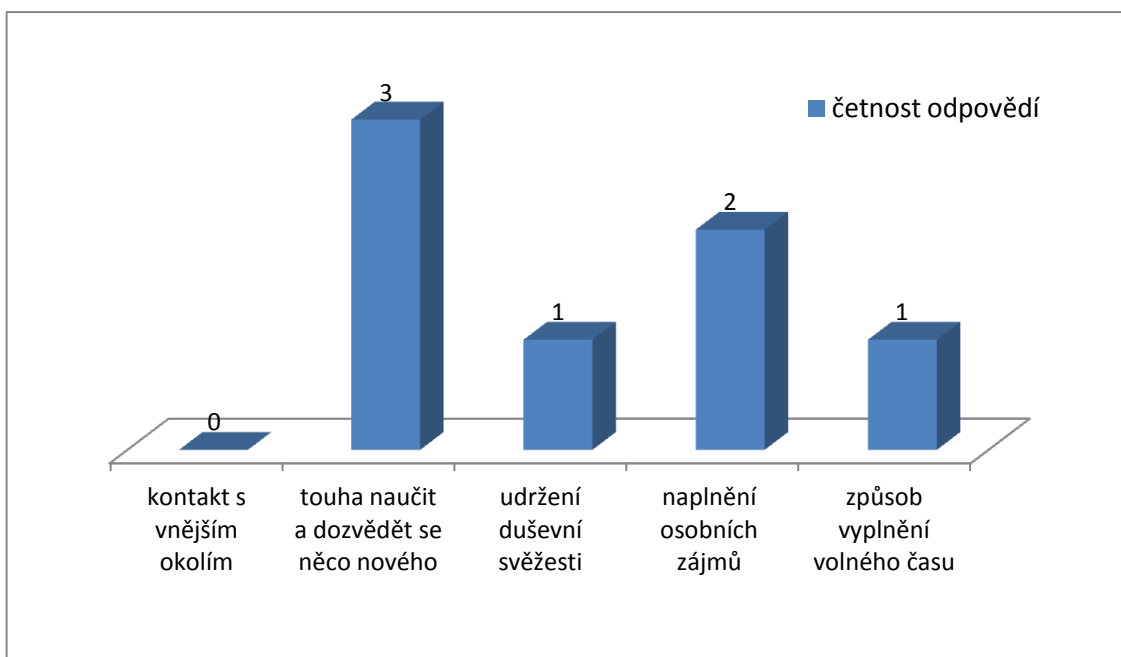
Graf 9. Jaký kurz to byl?

Otázka č. 7: Co Vás motivuje ke vzdělávání, k návštěvě nějaké vzdělávací aktivity?

Tato otázka opět volně navazovala na otázky č. 5 – 6, a proto na ni odpovídalo pouze 7 respondentů. Těchto celkem 7 žen a mužů ve 3 případech uvedlo, že se chtějí dovědět něco nového. Další 2 respondenti jsou motivováni k dalšímu vzdělávání z toho důvodu, že se v tomto případě o počítače zajímají a práce na internetu se stala jejich koníčkem. Návštěvu vzdělávací aktivity uvádí 1 respondent jako způsob, kterým si udržuje duševní svěžest a další 1 osoba absolvovala tuto činnost pouze proto, aby nějakým způsobem vyplnila volný čas.

Graf 10. Co Vás motivuje ke vzdělávání, k návštěvě nějaké vzdělávací aktivity?

Otázka č. 8: Jste spokojen/a se svým trávením volného času v Domově seniorů Břeclav?

Všichni dotazovaní respondenti, tj. 16 mužů a 34 žen, ve 100% shodě uvedli, že jsou se způsobem trávení svého volného času v Domově seniorů Břeclav spokojeni.

Tab. 9. Jste spokojen/a se svým trávením volného času v DS Břeclav?

	četnost	%
Ano, jsem spokojen/a	50	100
Ne, nejsem spokojen/a	0	0
celkem	50	100

6.4 Diskuze

V rámci mé diplomové práce jsem se snažila prostřednictvím výzkumu zjistit, zda mají senioři žijící v pobytové sociální službě „domov pro seniory“ možnost se vzdělávat.

Z navracených dotazníků mi vyplynulo, že senioři jsou se způsobem trávení svého volného času spokojeni. Ačkoliv volný čas zabírá obyvatelům služby domova pro seniory většinu dne, preferují spíše pasivní způsob trávení volného času. Mnohdy je to zapříčiněno horším zdravotním stavem uživatelů služby. Nejoblíbenější činností je sledování televize a poslech rádia. Televizní a rozhlasový přijímač je součástí vybavení každého pokoje, a to i přes to, že si je museli obyvatelé zajistit sami.

Ke stejnému zjištění dospěla i paní Bohumila Slámová, která prováděla obdobný výzkum ve čtyřech pobytových zařízeních sociálních služeb „domov pro seniory“. Také ona v rámci své bakalářské práce na FHS UTB Zlín dospěla k závěru, že senioři tráví svůj volný čas nejraději sledováním televize.

Podle výsledků mého výzkumného šetření dávají lidé seniorského věku v Domově seniorů Břeclav přednost sledování televize a poslechu rádia. Ale na druhou stranu, nadpoloviční většina obyvatel ráda navštěvuje volnočasové aktivity, které probíhají v prostorách zařízení. Volné chvíle si také často krátí procházkami po zahradě zařízení.

Město Břeclav, coby bývalé okresní město, nabízí mnoho vzdělávacích příležitostí. Jak jsem zjistila v rámci svého výzkumu, existuje zde dostatek vzdělávacích možností i pro seniory. Ve městě působí mnoho spolků, které sdružují lidi seniorského věku. V rámci jejich činnosti pořádají pravidelná setkání, během nichž se senioři mohou vzdělávat, procvičovat paměť i jemnou motoriku, ale také spolu vzájemně komunikovat a vyměňovat si zkušenosti. Vedení těchto spolků a organizací také pořádá různé přednášky, kulturní a společenské akce i výlety. Břeclavští senioři mají také možnost se vzdělávat v jazykových znalostech, počítačových dovednostech i prohlubovat své stávající znalosti prostřednictvím studia v různých kurzech či absolvováním Virtuální akademie třetího věku.

Obyvatelé břeclavského domova seniorů jsou prostřednictvím břeclavského měsíčníku s názvem Radnice, který je jim zdarma volně přístupný na všech kulturních místnostech v zařízení, informováni o probíhajících aktivitách a kurzech ve městě Břeclav. Avšak, jak vyplynulo z mého výzkumu, obyvatelé Domova seniorů Břeclav nemají zájem se vzdělávat prostřednictvím různých vzdělávacích aktivit v jejich městě. Pokud mají zájem o vzdělávání, jsou si vědomi toho, že pracovníci zařízení jim rády pomohou při hledání a shánění informací o právě probíhajících aktivitách a kurzech. A obyvatelé tuto možnost využívají.

Za dobu mého působení v Domově seniorů Břeclav jsem se setkala s několika obyvateli, kteří projevíli zájem se nějakým způsobem dále vzdělávat ve veřejných kurzech mimo bu-

dovu Domova seniorů Břeclav. Bohužel nikdy nedošlo k tomu, že by obyvatelé zařízení nějaký kurz absolvovali. Důvodů bylo hned několik. Jednak stránka finanční, protože většina kurzů je zpoplatněna. Seniorům po úhradě za ubytování a stravu zůstane z jejich důchodu jistá finanční hotovost, avšak nutno hradit také regulační poplatky u lékařů, výdaje za léky apod. Dalším z důvodů je také zdravotní stav obyvatel zařízení. Ne všechny budovy, kde organizace a spolky sídlí, jsou bezbariérové. A pro příslušníky seniorské populace je mnohdy problém přesunout se na větší vzdálenost pěšky či vyjít několik schodů. S tímto také úzce souvisí i třetí, tj. poslední důvod, proč obyvatelé Domova seniorů Břeclav neprojevují příliš velký zájem o vzdělávací aktivity mimo budovu zařízení. A tím je problém spojený s cestováním. Zastávky MHD jsou někdy až příliš vzdáleny od sídla organizace, která tuto vzdělávací aktivitu zabezpečuje.

I přes to v Domově seniorů Břeclav bydlí několik obyvatel, kteří využili možnosti absolvovat nějaký kurz či jinou vzdělávací aktivitu mimo budovu zařízení. Z mého výzkumu vyplynulo, že jedním z těchto úspěšně ukončených kurzů je i projekt financovaný z Nadačního fondu Klausových s názvem „Senioři komunikují“. Účastníkům vzdělávací akce byla zajištěna nejen výuka, ale také bezplatný svoz ze zařízení do sídla vzdělávací instituce a zpět. Jednu nevýhodu tento kurz však měl. Budova nebyla bezbariérová a učebna sídlila ve druhém patře v domě bez výtahu. Z tohoto důvodu musela účast na vzdělávacím procesu ukončit jedna obyvatelka Domova seniorů Břeclav.

V souvislosti s blížícím se závěrem mé diplomové práce mně nyní v hlavě vyvstává otázka, zda bych si při provádění výzkumu na obdobně „citlivé“ téma opět zvolila kvantitativní metodologii. A má odpověď by asi byla záporná. Dotazník, jakožto nástroj sběru dat v kvantitativní metodologii, mi nyní dobře posloužil a splnil v tomto výzkumu svou úlohu. Získala jsem jeho prostřednictvím potřebná data, která jsem využila ke zpracování závěrečné práce. Ale dospěla jsem ke zjištění, že mi tam chybí subjektivně vnímaná skutečnost ze strany obyvatelů Domova seniorů Břeclav. Protože za každým lidským rozhodnutím stojí určitý životní příběh, názory a postoje. A to se nedá zprostředkovat pouhým označením předem dané, silně standardizované odpovědi na otázky.

6.5 Závěr výzkumu

Výzkum na téma „Klient domova pro seniory a jeho možnosti vzdělávání“ měl verifikovat či falzifikovat předem stanovené hypotézy.

H1: Obyvatelé zařízení tráví svůj volný čas pasivním způsobem.

Na tuto hypotézu směřuje v dotazníku přímo otázka č. 1 a doplňují ji otázky č. 2 a 8.

Z výsledku výzkumu vyplynulo, že nejoblíbenějším způsobem trávení volného času v Domově seniorů Břeclav je sledování televize a poslech rádia. Tuto variantu odpovědi uvedlo celkem 41 z 50 dotazovaných respondentů. Všichni respondenti jsou se způsobem trávení svého volného času spokojeni.

Tab. 10. Způsob trávení volného času v DS Břeclav

	četnost odpovědi
procházky po zahradě, v okolí zařízení	27
četba knih a časopisů	24
sledování televize, poslech rádia	41
posezení s ostatními obyvateli DS	18
luštění křížovek	11
volnočasové aktivity v DS	27
ruční práce	7
práce na počítači	3
jiná možnost	4

Hypotéza č. 1 se potvrdila, neboť sledování televize a poslech rádia je považován za pasivní způsob trávení volného času.

H2: Nadpoloviční většina (více než 50% respondentů) se v zařízení účastní volnočasových aktivit.

Při realizaci této hypotézy vycházím z otázky č. 1 a doplňuje ji otázka č. 2.

Po provedení mého výzkumu bylo zjištěno, že volnočasové aktivity v Domově seniorů Břeclav vyhledává 27 z celkového počtu 50 respondentů. V procentuálním vyjádření volnočasové aktivity preferuje 54% dotázaných mužů a žen.

Tab. 11. Účast na volnočasových aktivitách v DS Břeclav

	četnost odpovědi
procházky po zahradě, v okolí zařízení	27
četba knih a časopisů	24
sledování televize, poslech rádia	41
posezení s ostatními obyvateli DS	18
luštění křížovek	11
volnočasové aktivity v DS	27
ruční práce	7
práce na počítači	3
jiná možnost	4

Hypotéza č. 2 se potvrdila, protože nadpoloviční většina (konkrétně 54%) respondentů se v zařízení účastní volnočasových aktivit.

H3: Většina (více než 75% respondentů) se nezajímá o možnosti vzdělávání mimo budovu Domova seniorů Břeclav.

Při realizaci této hypotézy je vycházeno přímo z otázky č. 3. Doplnuje ji otázka č. 4.

V rámci této práce jsem se snažila, právě pro tyto účely, zmapovat nabídku vzdělávacích možností pro seniory. Ve městě Břeclav existuje bohatá nabídka kurzů, které jsou zacílené mezi populaci seniorského věku. Působí zde také mnoho spolků, které seniory sdružují a nabízejí jim široké spektrum možností, jak aktivním způsobem trávit svůj volný čas.

Avšak výzkum provedený v Domově seniorů Břeclav odhalil, že 44 z celkového počtu 50 respondentů (tj. 88%) se nezajímá o možnosti vzdělávání mimo budovu zařízení.

Tab. 12. Zájem o možnost vzdělávat se mimo budovu DS Břeclav

	četnost	%
ano, zajímám se	6	12
ne, nezajímám se	44	88
celkem	50	100

Hypotéza č. 3 se potvrdila, neboť 88% respondentů se nezajímá o vzdělávací možnosti mimo budovu Domova seniorů Břeclav.

H4: Velmi málo obyvatel Domova seniorů Břeclav (méně než 10% respondentů) využilo možnosti absolvovat vzdělávací aktivitu mimo zařízení.

Na tuto hypotézu směřuje v dotazníku přímo otázka č. 5. Jako doplňující jsou uvedeny otázky č. 6 a 7.

Ve městě Břeclav probíhá mnoho kurzů, které jsou určeny speciálně seniorské populaci. Existenci těchto kurzů jsem se snažila zmapovat taktéž v rámci této práce. Nabídka některých z nich zaujala i 7 z celkového počtu 50 respondentů, kteří možnost absolvovat některou ze vzdělávacích aktivit mimo budovu Domova seniorů Břeclav využilo. V procentuálním vyjádření absolvovalo 14% z dotazovaných respondentů nějaký druh vzdělávací činnosti ve městě Břeclav.

Tab. 13. Využití možnosti vzdělávat se mimo budovu DS Břeclav

	četnost	%
ano	7	14
ne	43	86
celkem	50	100

Hypotéza č. 4 se nepotvrdila, protože možnost absolvovat vzdělávací aktivitu mimo zařízení využilo 14% z dotazovaných respondentů.

ZÁVĚR

Cílem mé práce bylo zjistit, zda obyvatelé Domova seniorů Břeclav využívají možnosti se i v seniorském věku dále vzdělávat.

Po provedení výzkumu jsem shledala, že senioři volí raději pasivnější způsob trávení volného času. Nejraději sledují televizi a poslouchají rádio. Domov seniorů Břeclav nabízí v rámci své činnosti mimo jiného také volnočasové aktivity pro všechny klienty zařízení. Tyto aktivity probíhají přímo v zařízení a jsou obyvateli domova pro seniory také oblíbeny.

V rámci svého výzkumu jsem zmapovala i vzdělávací možnosti, které může příslušník seniorské populace využít přímo ve městě Břeclav. Jejich nabídka je pestrá. Zahrnuje širokou škálu činností a aktivit, kterým se lidé v seniorském věku mohou ve svém volném čase věnovat. Obyvatelé Domova seniorů Břeclav však neprojevují skoro žádný zájem o absolvování vzdělávací aktivity mimo budovu zařízení.

Senioři, kteří žijí v Domově seniorů Břeclav, jsou však se způsobem trávení svého volného času spokojeni. Vyhovují jim aktivity, které zařízení nabízí. Pracovnice pověřené vedením volnočasových aktivit organizují program, který vychází z potřeb klientů zařízení. Je však vždy přizpůsoben zdravotnímu stavu, schopnostem a možnostem obyvatel Domova seniorů Břeclav.

Již dávno je pryč ta doba, kdy se klienty tehdejší pobytové služby „domov důchodců“ stávali lidé, kteří sice byli ekonomicky neaktivními, ale stále plně soběstační. V současné době existuje mnoho možností, s jejichž využitím může senior, který je v některých oblastech péče o vlastní osobu odkázán na péči druhé osoby, setrávat ve svém přirozeném domácím prostředí.

Na základě vlastní zkušenosti z praxe sociální pracovnice v Domově seniorů Břeclav vím, že do zařízení přicházejí noví klienti až v situaci, kdy si nedokážou zabezpečit základní životní potřeby sami či za pomoci rodiny nebo terénních sociálních služeb. Jejich zdravotní stav jim již nadále neumožňuje setrávat v domácím prostředí.

Pro tyto klienty pobytových sociálních služeb je nad jejich možnosti účastnit se vzdělávacích aktivit mimo budovu zařízení. Využívají proto částečně nabídku volnočasových aktivit zařízení, které se jim stalo novým domovem. Aktivit, které zohledňují jejich zdravotní stav a které se nachází přímo v budově Domova seniorů Břeclav.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

BENEŠ, Milan. *Andragogika: teoretické základy*. 2. vyd. Praha: Eurolex Bohemia, 2003, 203 s. ISBN 80-86432-23-8.

DISMAN, Miroslav. *Jak se vyrábí sociologická znalost*. 3. vyd. Praha: Karolinum, 2005, 374 s. ISBN 80-246-0139-7.

DOŇKOVÁ, Olga a NOVOTNÝ, Jan, Sebastian. *Vývojová psychologie pro sociální pedagogy*. Brno: IMS, 2009, 140 s.

DVOŘÁČKOVÁ, Dagmar. *Kvalita života seniorů v domovech pro seniory*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2012, 112 s. ISBN 978-80-247-4138-3.

FARKOVÁ, Marie. *Dospělost a její variabilita*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2009, 136 s. ISBN 978-80-247-2480-5.

HAŠKOVCOVÁ, Helena. *Fenomén stáří*. 2. vyd. Praha: Havlíček Brain Team, 2010, 400 s. ISBN 978-80-8710-919-9.

HROZENSKÁ, Martina a DVOŘÁČKOVÁ, Dagmar. *Sociální péče o seniory*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2013, 192 s. ISBN 978-80-247-4139-0.

KŘIVOHLAVÝ, Jaro. *Psychologie nemoci*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2002, s. 200. ISBN 80-247-0179-0.

KURIC, Jozef. *Ontogenetická psychologie*. 1. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1986, 264 s.

KURIC, Jozef. *Ontogenetická psychologie*. 1. vyd. Brno: Akademické nakladatelství CERM, 2001, 175 s. ISBN 80-214-1844-3.

LANGMEIER, Josef a KREJČÍŘOVÁ, Dana. *Vývojová psychologie*. Praha: Grada Publishing, 1998, 343 s. ISBN 80-7169-195-X.

MATOUŠ, Miloš. *Pohyb ve stáří je šancí*. 1. vyd. Praha: Grada publishing, 2002, 112 s. ISBN 80-247-0331-9.

MATOUŠEK, Oldřich. *Sociální služby. Legislativa, ekonomika, plánování, hodnocení*. 2.vyd. Praha: Portál, 2011, 200 s. ISBN 978-80-262-0041-3.

MATOUŠEK, Oldřich. *Slovník sociální práce*. 1. vyd. Praha: Portál, 2003, 288 s. ISBN 80-7178-549-0.

MÜHLPACHR, Pavel. *Gerontopedagogika*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2004, 203 s. ISBN 80-210-3345-2.

NAKONEČNÝ, Milan. *Základy psychologie osobnosti*. 1. vyd. Praha: Management Press, 1993, 232 s. ISBN 80-85603-34-9.

ORT, Jiří. *Kapitoly ze sociologie stáří (společenské a sociální aspekty stárnutí)*. 1. vyd. Ústí nad Labem: Univerzita J. E. Purkyně, 2004, 86 s. ISBN 80-7044-636-6.

PACOVSKÝ, Vladimír. *O stárnutí a stáří*. 1. vyd. Praha: Avicenum, 1990, 135 s. ISBN 80-201-0076-8.

PETŘKOVÁ, Anna a ČORNANIČOVÁ, Rozália. *Gerontagogika: Úvod do teorie a praxe edukace seniorů*. 1.vyd. Olomouc: Univerzita Palackého, 2004, 91 s. ISBN 80-244-0879-1.

PICHAUD, Clément a THAREAUOVÁ, Isabelle. *Soužití se staršími lidmi*. 1. vyd. Praha: Portál, 1998, 160 s. ISBN 80-7178-184-3.

PRŮCHA, Jan, WALTEROVÁ, Eliška a MAREŠ, Jiří. *Pedagogický slovník*. 3. vyd. Praha, Portál, 2001, 322 s. ISBN 80-7178-579-2.

PŘÍHODA, Václav. *Ontogeneze lidské psychiky*. Část 4. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1974, 495 s.

RHEINWALDOVÁ, Eva. *Novodobá péče seniory*. 1 vyd. Praha: Grada Publishing, 1999, 88 s. ISBN 80-716-9828-8.

STUART - HAMILTON, Ian. *Psychologie stárnutí*. 1. vyd. Praha: Portál, 1999, 319 s. ISBN 80-7178-274-2.

ŠERÁK, Michal. *Zájemové vzdělávání dospělých*. 1. vyd. Praha: Portál, 2009, 208 s. ISBN 978-80-7367-551-6.

ŠTILEC, Miroslav. *Program aktivního stylu života pro seniory*. 1. vyd. Praha: Portál, 2004, 136s. ISBN 80-7178-920-8.

VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie. Dětství, dospělost, stáří*. 1. vyd. Praha: Portál, 2000, 522 s. ISBN 80-7178-308-0.

VÁGNEROVÁ, Marie. *Základy psychologie*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 2005, 335s. ISBN 80-246-0841-3.

VENGLÁŘOVÁ, Martina. *Problematické situace v péči o seniory*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2007, 96 s. ISBN 978-80-247-2170-5.

Internetové zdroje:

Břeclavští strážníci připravují pro seniory akademii bezpečí [online]. [cit. 1. 8. 2014]. Dostupné z: <http://www.mpbv.cz/aktualne/aktualni-informace/324-breclavsti-straznici-pripravuji-pro-seniory-akademii-bezpeci>.

Českobratrská církev evangelická – sbor Břeclav [online]. [cit. 2. 8. 2014]. Dostupné z: <http://www.ccebreclav.cz/>.

KLAS – klub aktivních seniorů [online]. [cit. 2. 8. 2014]. Dostupné z: <http://crsp.cz/seniori/17-klas-klub-aktivnich-senioru>.

Městská policie zahájila projekt Senior Akademie Bezpečí [online]. [cit. 1. 8. 2014]. Dostupné z: <http://www.mpbv.cz/aktualne/aktualni-informace/339-mestska-policie-zahajila-projekt-senior-akademie-bezpeci>.

O službě. [online]. [cit. 1. 8. 2014] Dostupné z: <http://dsbreclav.webiresoft.cz/cz/denni-stacionar/o-sluzbe>.

Senior Akademie Bezpečí má své první absolventy [online]. [cit. 1. 8. 2014]. Dostupné z: <http://www.mpbv.cz/aktualne/aktualni-informace/439-senior-akademie-bezpeci-ma-sve-prvni-absolventy>.

Senioři komunikují [online]. [cit. 30. 7. 2014]. Dostupné z: <http://nadacnifondklausovych.cz/Seniori-komunikuji-1/>.

Virtuální univerzita třetího věku začíná naostro [online]. [cit. 2. 8. 2014]. Dostupné z: <http://breclav.blogspot.cz/2014/01/virtualni-univerzita-tretiho-veku.html>.

Virtuální univerzita třetího věku [online]. [cit. 2. 8. 2014]. Dostupné z: <http://breclav.blogspot.cz/2013/08/virtualni-univerzita-tretiho-veku-vu3v.html>.

Základní informace [online]. [cit. 2. 8. 2014]. Dostupné z: <http://www.knihovna-bv.cz/index.php?path=info/>.

Další zdroje:

Zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, ve znění pozdějších předpisů.

Vyhláška č. 505/2006 Sb., kterou se provádějí některá ustanovení zákona o sociálních službách, ve znění pozdějších předpisů.

Závěrečné práce:

SLÁMOVÁ, Bohumila. *Trávení volného času seniorů v domácím prostředí a v domovech pro seniory*. Bakalářská práce. Zlín, 2010. Univerzita Tomáše Bati Zlín. Fakulta humanitních studií. Vedoucí bakalářské práce Ivana Marašková.

ŠNORIKOVÁ, Eva. *Kvalita života v domově seniorů z pohledu jeho obyvatel*. Bakalářská práce. Brno, 2011. Univerzita Tomáše Bati Zlín. Fakulta humanitních studií. Institut mezioborových studií Brno. Vedoucí bakalářské práce Olga Doňková.

SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK

apod.	a podobně
A3V	Akademie třetího věku
ČR	Česká republika
ČZU	Česká zemědělská univerzita
DS	domov seniorů
FHS	Fakulta humanitních studií
KLAS	Klub aktivních seniorů
KOS	Klub otevřeného společenství
MHD	městská hromadná doprava
RATV	Rozhlasová akademie třetího věku
resp.	respektive
tj.	to je
tzn.	to znamená
UTB	Univerzita Tomáše Bati
U3V	Univerzita třetího věku
VU3V	Virtuální univerzita třetího věku

SEZNAM GRAFŮ

- Graf 1. Charakteristika vzorku šetření vzhledem k pohlaví
- Graf 2. Charakteristika vzorku šetření vzhledem k věku respondentů
- Graf 3. Charakteristika vzorku šetření vzhledem k délce pobytu
- Graf 4. Jak trávíte svůj volný čas v Domově seniorů Břeclav?
- Graf 5. Které z volnočasových aktivit v DS Břeclav navštěvujete?
- Graf 6. Zajímáte se o možnosti vzdělávacích aktivit ve městě Břeclav?
- Graf 7. Kde získáváte informace o probíhajících vzdělávacích aktivitách ve městě Břeclav?
- Graf 8. Zúčastnil/a jste se i jiného kurzu mimo zařízení, který nebyl pořádán pracovníci Domova seniorů Břeclav?
- Graf 9. Jaký kurz to byl?
- Graf 10. Co Vás motivuje ke vzdělávání, k návštěvě nějaké vzdělávací aktivity?

SEZNAM TABULEK

- Tab. 1. Změny ve stáří
- Tab. 2. Stupeň závislosti na péči a výše příspěvku
- Tab. 3. Charakteristika vzorku šetření vzhledem k pohlaví
- Tab. 4. Charakteristika vzorku šetření vzhledem k věku respondentů
- Tab. 5. Charakteristika vzorku šetření vzhledem k délce pobytu
- Tab. 6. Zajímáte se o možnosti vzdělávacích aktivit ve městě Břeclav?
- Tab. 7. Zúčastnil/a jste se i jiného kurzu mimo zařízení, který nebyl pořádán pracovníci Domova seniorů Břeclav?
- Tab. 8. Jaký kurz to byl?
- Tab. 9. Jste spokojen/a se svým trávením volného času v DS Břeclav?
- Tab. 10. Způsob trávení volného času v DS Břeclav
- Tab. 11. Účast na volnočasových aktivitách v DS Břeclav
- Tab. 12. Zájem o možnost vzdělávat se mimo budovu DS Břeclav
- Tab. 13. Využití možnosti vzdělávat se mimo budovu DS Břeclav

SEZNAM PŘÍLOH

PI Dotazník

PŘÍLOHA P I: DOTAZNÍK

Vážená paní, vážený pane,

Jmenuji se Eva Šnoriková a jsem studentkou III. ročníku magisterského studia na Univerzitě Tomáše Bati ve Zlíně a Institutu mezioborových studií v Brně.

V rámci ukončení tohoto studia vypracovávám diplomovou práci na téma “Klient domova seniorů a jeho možnosti vzdělávání”.

Obracím se na Vás s prosbou o spolupráci při vyplnění tohoto dotazníku. Byli jste náhodně vybráni z řad obyvatel Domova seniorů Břeclav. Vaše odpovědi mi poslouží ke statistickému zpracování mé diplomové práce.

Cílem mé práce je zjistit, zda jako klienti domova pro seniory využíváte možnost se vzdělávat a jaké možnosti vzdělávání jsou Vám bližší.

Dotazník je zcela anonymní, proto neuvádějte své jméno.

V dotazníku prosím zakroužkujte či jiným stanoveným způsobem označte možnost, která Vám nejvíce vyhovuje.

Děkuji Bc. Eva Šnoriková, DiS.

1) Jak trávíte svůj volný čas v Domově seniorů Břeclav?

- a) Procházky po zahradě, v okolí zařízení
- b) Četba knih a časopisů
- c) Sledování televize, poslech rádia
- d) Posezení s ostatními obyvateli DS
- e) Luštění křížovek
- f) Ruční práce
- g) Volnočasové aktivity v DS

h) Jiná možnost – jaká:

.....

2) Které z volnočasových aktivit v Domově seniorů Břeclav navštěvujete?

Na tuto otázku odpovídají jen ti, kteří v otázce č. 1 uvedli, že využívají volnočasové aktivity.

- a) Relaxační cvičení
- b) Rukodělný kroužek
- c) Trénink paměti
- d) Zpěv
- e) Filmové okénko

3) Zajímáte se o možnosti vzdělávacích aktivit ve městě Břeclav?

- a) Ano, zajímám se
- b) Ne, nezajímám se

4) Kde získáváte informace o probíhajících vzdělávacích aktivitách ve městě Břeclav?

Na tuto otázku odpovídají jen ti, kteří v otázce č. 3 uvedli, že se zajímají o vzdělávací aktivity ve městě Břeclav.

- a) U pracovníků DS Břeclav
- b) Na internetu
- c) Od rodiny a známých
- d) Z tisku, televize, rádia
- e) Z letáků

f) Jinde – kde:

.....
.....

5) Zúčastnil/a jste se i jiného kurzu mimo zařízení, který nebyl pořádán pracovníci Domova seniorů Břeclav?

- a) Ano, zúčastnil/a
- b) Ne, nezúčastnil/a

6) Jaký kurz to byl?

Na tuto otázku odpovídají jen ti, kteří v otázce č. 5 uvedli, že se zúčastnili i jiného kurzu, který nebyl pořádán pracovníci Domova seniorů Břeclav.

.....
.....
.....

7) Co Vás motivuje ke vzdělávání, k návštěvě nějaké vzdělávací aktivity?

Na tuto otázku odpovídají jen ti, kteří v otázce č. 5 uvedli, že se zúčastnili i jiného kurzu, který nebyl pořádán pracovníci Domova seniorů Břeclav.

- a) Kontakt s vnějším okolím
- b) Touha naučit a dozvědět se něco nového
- c) Udržení duševní svěžesti
- d) Naplnění osobních zájmů – je to můj koníček
- e) Způsob vyplnění volného času

8) Jste spokojen/a se svým trávením volného času v Domově seniorů Břeclav?

- a) Ano
- b) Ne

Demografické údaje:

Pohlaví:

- a) muž
- b) žena

Věk:

- a) 60 – 75 let
- b) 76 – 90 let
- c) 91 let a více

Délka pobytu v zařízení:

- a) méně než 1 rok
- b) 1 – 5 let
- c) 6 – 10 let
- d) 11 let a více

Děkuji Vám za vyplněný dotazník a za čas, který jste strávil/a nad tímto dotazníkem.